

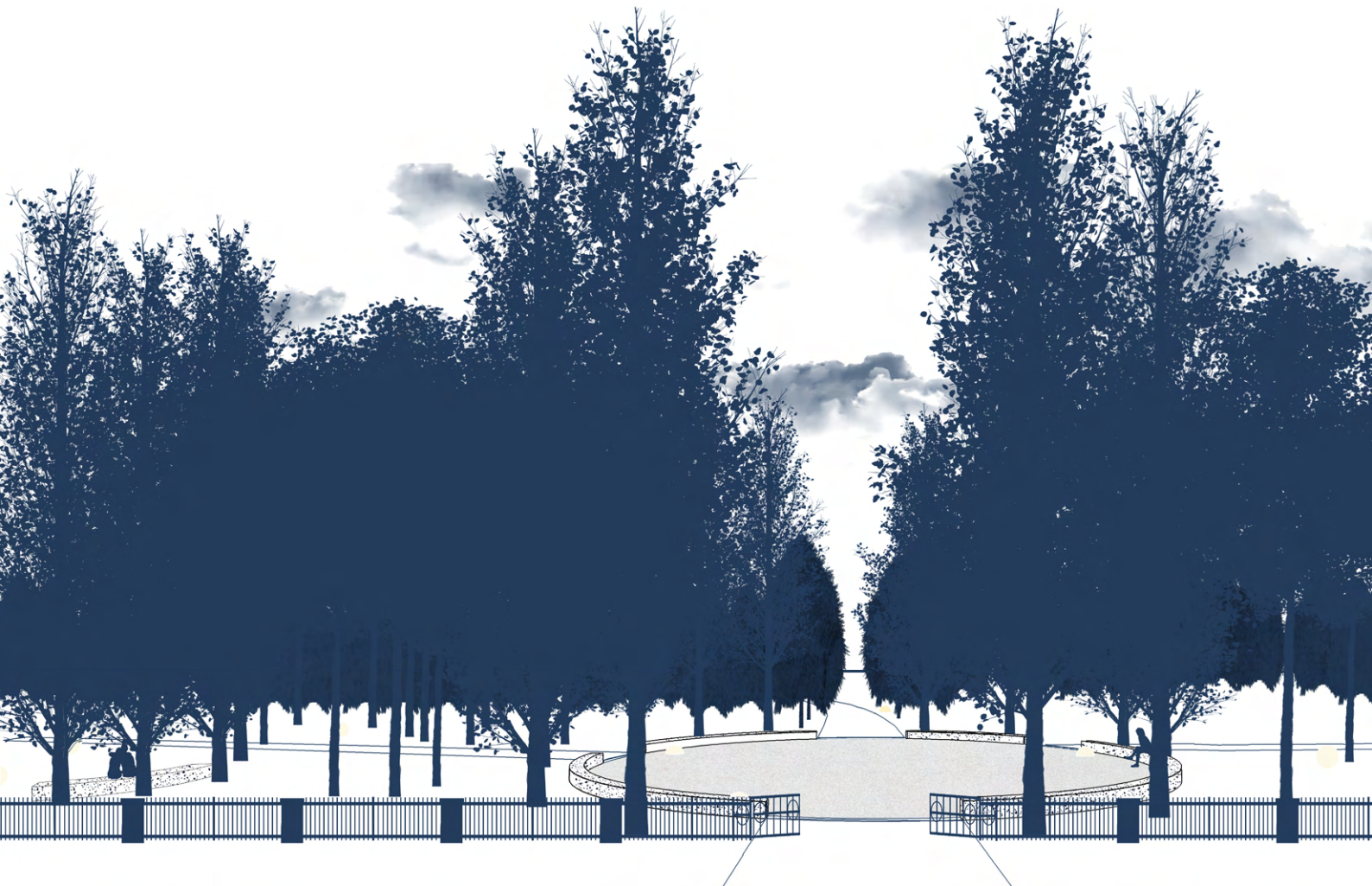

LJUS I MÖRKER

ETT GESTALTNINGSFÖRSLAG FÖR SIGELHULTS BEGRAVNINGSPLATS

Emma Carlström

*Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2021*

LJUS I MÖRKER
- ETT GESTALTNINGSFÖRSLAG FÖR SIGELHULTS BEGRAVNINGSPLATS

Light in the Dark
– A Design Proposal for Sigelhult Cemetary

Författare: Emma Carlström

Handledare: Jitka Svensson,
SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering
och förvaltning

Examinator: Allan Gunnarsson,
SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering
och förvaltning

Bitr. examinator: Kristin Wegren,
SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering
och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0846
Program: Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och
förvaltning

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2021
Omslagsbild: Emma Carlström

Nyckelord: landskapsarkitektur, begravningsplats, kyrkogård,
platsidentitet, ljusdesign, environmental lighting zones

*Tack Jitka för kloka tankar och vägledning under våra
handledningsstunder*

*Tack personalen på Sigelhults begravningsplats för
arbetsmaterial och samtal*

Tack Sara och mamma för outtröttlig läsning och stöttning

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

ABSTRACT

The master thesis *Light in the Dark - A design proposal for Sigelhult Cemetery* is a design proposal for Sigelhult's cemetery in Uddevalla municipality. The work is based on a request from the Uddevalla pastorate's cemetery administration for help with a redesign of the entrance area on the western part of the cemetery and the work examines how the cemetery administration's wishes for the site can be met. The aim of the work was to produce a design proposal that meets the needs of the site and to produce a long-term sustainable redesign.

The work was given, based on the writers special interest in light in outdoor environments, a special focus on light and analyzes the question of how lighting can support the design of the place.

The thesis examines the question of the function of cemeteries as a green space in general and what functions these sites should have in the public space. A study applied through the practical design.

The feasibility study of the design is divided into two parts and treats the cemetery as a cultural place and what function the room should carry to meet the needs of a visitor. The work addresses the issue of a redesign of an existing site, the investigative work is based on reference studies of existing cemeteries based on Carola Wingren's concepts of *Passage landscape* and *Memory objects*. The feasibility study further investigate the lighting design of the site, and addresses the questions of the use of light in green outdoor environments and how light can be used as an element in a design.

The design proposal is the result of the investigative work and the answer to the question of how a redesign of the site in question can be done. The conclusion of the thesis is that the issue of site identity is central to the design solution. The design shows how the architectural elements and spatialities can function as meaning bearers and how the lighting can be used as elements to support the spatial design.

SAMMANDRAG

Examensarbetet *Ljus i mörker - Ett gestaltungsförslag för Sigelhults Begravningsplats* är ett gestaltungsförslag till Sigelhults begravningsplats i Uddevalla kommun. Arbetet tar avstamp i en förfrågan från Uddevalla pastorats kyrkogårdsförvaltning om hjälp med en omgestaltning av entréområdet på begravningsplatsens västra del och arbetet undersöker hur kyrkogårdsförvaltningens önskemål för platsen kan mötas. Målet med arbetet var att ta fram ett gestaltungsförslag som möter platsens behov och ta fram en långsiktigt hållbar omgestaltning.

Arbetet gavs, utifrån författarens speciella intresse för ljus i utemiljöer, en särskild inriktning på ljus och behandlar frågan om hur en ljussättning kan stödja platsens gestaltning.

Arbetet behandlar frågan om begravningsplatsers funktion som grön plats generellt och vilka funktioner dessa platser ska ha i det offentliga rummet. En undersökning som tillämpas genom den praktiska gestaltningen.

Förstudien till gestaltningen är uppdelad i två delar och behandlar dels begravningsplatsen som kulturell plats och vilken funktion rummet ska bära för att möta behoven en besökare har. Arbetet tar sig an frågan om en omgestaltning av en befintlig plats, det undersökande arbetet stödjer sig mot referensstudier av befintliga begravningsplatser utifrån Carola Wingrens begrepp *Passage landscape* och *Memory objects*. Förstudien behandlar vidare hur platsens ljussättning kan se ut, och tar sig an frågan om hur ljus ska användas i gröna utomhusmiljöer samt hur ljus kan användas som element i en gestaltning.

Gestaltungsförslaget är resultatet av det undersökande arbetet och svaret på frågan om hur en omgestaltning av platsen i fråga kan göras. Arbetet landar i att frågan om platsidentitet är central för gestaltungslösningen. Gestaltningen visar hur de arkitektoniska elementen och rumsligheterna kan fungera som meningsbärare och hur ljussättningen kan användas som element för att stödja rumsgestaltningen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	3
SAMMANDRAG.....	4
INLEDNING.....	8
<i>Bakgrund & personlig utgångspunkt</i>	
<i>Första mötet med platsen & problemformulering</i>	
<i>Mål, Syfte & frågeställning</i>	
<i>Metod</i>	
FÖRSTUDIE.....	16
Rummet.....	16
<i>Platsidentitet</i>	
<i>Introduktion till platsen</i>	
<i>Att möta platsen</i>	
<i>Referensstudier</i>	
Ljuset i rummet.....	46
<i>Ljus och mörker som element</i>	
<i>Ljus i utemiljö</i>	
<i>Platsens ljus</i>	
GESTALTNING.....	58
Rummet.....	58
<i>Platsidentitet: kontraster</i>	
<i>Den nya platsen</i>	
<i>Gestaltungsplan</i>	
<i>Perspektiv</i>	
<i>Materialmöten</i>	
Ljuset i rummet.....	68
<i>Ljusplan</i>	
<i>Perspektiv</i>	
<i>Memory object: ljussfär</i>	
<i>Styrning av ljuset</i>	
DISKUSSION.....	80
REFERENSPLATSER.....	87
KÄLLFÖRTECKNING.....	89
FIGURFÖRTECKNING.....	91

INLEDNING

BAKGRUND & PERSONLIG UTGÅNGSPUNKT

Kyrkogårdsförvaltningen i Uddevalla tog kontakt med SLU för hjälp med en omgestaltning för en del av begravningsplatsen i Sigelhult. Begravningsplatsen ligger i utkanten av Uddevalla, söder om stadskärnan i närheten av ett naturreservat. Kyrkogårdsförvaltningen vill ha hjälp med en omgestaltning av en ny del av begravningsplatsen, invigd 1991.

Begravningsplatsen är en särskilt anvisad plats för sorg och minne, en fysisk plats att bearbeta förlust på. Men begravningsplatserna har även kommit att fylla andra viktiga funktioner som grönstruktur i städer och på landsbygden. I tätare och tätare städer blir begravningsplatserna en viktig del av grönstrukturen och plats för en stor biologisk mångfald generellt. Begravningsplatser både i städer och på landsbygden får i likhet med parker också en rekreativ användning, och blir en plats för promenader, motion och socialt umgänge.

Arbetet har även getts en särskild inriktning på ljus och behandlar den gröna platsens ljussättning generellt och som del i gestaltningen. Befintlig situation och dagsljusmiljö såväl som tillagd artificiellt ljus och platsens behov av ljussättning. Arbetet har utforskat både ljus som gestaltungs-element och hur man jobbar med ljus i utomhusmiljöer på ett hållbart sätt. Arbetet har undersökt hur ljus kan användas som ett gestaltungs-element och arkitektonisk byggsten i ett gestaltungs-förslag utifrån dess symboliska värde på en kulturellt specifik plats, begravningsplatsen.

Begravningsplatser har under landskapsarkitektutbildningen väckt ett större och större intresse hos mig. Jag tycker att de både är kulturellt intressanta platser och ur ett landskapsarkitektoniskt perspektiv mångsidiga platser, med tanke på deras roll i staden och deras biologiska värde. Alla kyrkogårdar ser olika ut och speglar sin omgivning. Det är en plats som vi alla har en relation till på något sätt, om än inte så stark. Begravningsplatserna har en lågmäld roll i det offentliga rummet och det kollektiva medvetandet, men är samtidigt platser vi alla bär på relationer till och som någon gång under livet kommer spela en viktig roll. Det kommer vara platsen för viktiga händelser i livet, när någon nära begravs och sörjs.

Jag har sedan flera år säsongsarbetat på kyrkogårdar under sommaren, vilket har gett mig ynnesten att få se många olika. Mycket kunskap jag har om kyrkogårdar och som framkommer i arbetet är därför rent erfarenhetsbaserad, alltså sådan kunskap som jag inte läst mig till. Jag vet vad för aktiviteter som förekommer på kyrkogårdarna och hur besökare beter sig.

FÖRSTA MÖTET MED PLATSEN & PROBLEMFÖRMULERING

Mitt första möte med platsen skedde en snöig förmiddag i februari. Jag hade tagit bilen till Uddevalla för att titta på begravningsplatsen och möttes där av Helena Lind, kyrkogårdschef i Uddevalla pastorat. Helena tog mig på en promenad runt begravningsplatsen och delade med sig av vad hon ansåg var problemet med platsen och vad dom behövde hjälp med.

Den nya delen av begravningsplatsen är där flest nya gravsättningar sker men entrén och området i anslutning till den har inte rustats upp sedan den invigdes och miljön upplevs enligt kyrkogårdsförvaltningen numera eftersatt och ovälkommande.

Förvaltningen behöver hjälp med en omgestaltning av den nya delen av Sigelhults begravningsplats, främst entrén och en angränsande yta utan funktion idag. Den nya delen av Sigelhults begravningsplats är anlagd på 90-talet och Helena menar att de inte längre uppfyller kraven som de har på en kyrkogård. Förvaltningen pekade också ut två större gräsytor i anslutning till entrén som idag inte används och gärna fick tas med i ett gestaltungsförslag och ha en rekreativ och dekorativ funktion, ett välkomnande rum där man kan sitta ner. Man lyfter upp att platsen i det större perspektivet spelar en viktig roll för rekreation med ett motionsspår som går igenom. Begravningsplatsen är ett stort grönt område, i förvaltningen jobbar man särskilt mycket med biologisk mångfald och det är viktigt att hänsyn tas till detta. Det är också viktigt att kulturmiljön behandlas med omsorg i omgestaltningen.

MÅL, SYFTE & FRÅGESTÄLLNINGAR

Målet med arbetet är att utforma ett gestaltungsförslag för det västra entréområdet på Sigelhults begravningsplats. Arbetet syftar till att identifiera behoven på platsen och undersöka vilken funktion begravningsplatsen ska fylla i dagens samhälle. I arbetet prövas en gestaltungslösning för att möta kyrkogårdsförvaltningens önskemål och identifierade behov.

Arbetet har ett särskilt fokus på ljus. Att gestalta för ljus och utforska de symboliska aspekterna av ljus och mörker och undersöka hur ljus och mörker kan användas som byggstenar i gestaltning.

Arbetet sammanför kunskap inom både fälten ljusdesign och landskapsarkitektur och syftar även till att undersöka hur ljusdesign i utomhusmiljöer kan användas eftertänksamt i en grön, kulturellt specifik miljö.

Arbetet utgår från följande *FRÅGESTÄLLNINGAR*

- *Vilka behov finns på begravningsplatser?*
- *Hur kan det västra entréområdet på Sigelhults begravningsplats utformas för att möta identifierade behov?*
- *Hur kan en ljussättning samverka med och stödja den gestaltade miljön?*

METOD

DESIGNPROCESSEN

Arbetet med gestaltungsförslaget följer en typisk designprocess, om nu den kan beskrivas som typisk eftersom att den i högsta grad är individuell. Nigel Cross och Bryan Lawson har i sina arbeten om designteori försökt formulera det som är centralt för allt designarbete.

Bryan Lawson, arkitekt och forskare, beskriver i *How designers think* (1980) Design som att fixa ett problem. Han menar att den initiala ingången i designprocessen och det som driver arbetet framåt är att formulera problem utifrån existerande förutsättningar. Designproblemet är till sin natur multi-dimensionellt och därför är kärnan i designprocessen att reflektera olika aspekter av problemet och lösning mot varandra (Lawson, 1980, s.60).

Lawson går i sitt arbete in på arbetsstrukturer och menar att det som egentligen definierar designarbetet är hoppandet mellan arbetets olika faser, att analysarbete och ritande snarare går in i varandra och görs om vartannat än i ordning, se figur nr 1. Han menar att designprocessen snarare drivs av att reflektera problemformulering och lösning mot varandra än arbetsgången i sig. Designarbetet görs flytande i processens alla steg fram och tillbaka mellan att identifiera problem och lösa dem (Lawson, 1980, s.48).

Nigel Cross, designforskare, har i sitt nyare arbete *Design thinking* från 2011 samma utgångspunkt som Lawson. Han menar att designa är en process i att gå fram och tillbaka mellan problemformulering och lösning genom hela arbetet. Att följa en utstakad arbetsgång (ex med faserna analys-konceptformulering-gestaltning) kan vara en hjälp i att strukturera upp arbetet som görs, men på ett övergripande plan görs själva designarbetet flytande i dessa steg fram och tillbaka och samtidigt simultant, mellan att identifiera problem och lösa dem. (Cross, 2011, s. 241)

Att låta processens olika faser till viss del vara flytande innebär en möjlighet att skapa ett genomarbetat förslag. Varje fas återvänds till flera gånger och den slutgiltiga gestaltningen processas redan i analysfasen även om inte själva ritarbetet har börjat där. Detta innebär att varje fas inte blir en nystart och att hjulet måste uppfinnas

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Arbetet följer ett upplägg med förstudie bestående av studier av referensplatser, litteraturstudier, platsanalys och skissarbete, för att landa i ett gestaltungsförslag.

REFERENSPLATSER Att studera referensplatser både vad gäller begravningsplatser och ljusdesignprojekt är en viktig del av både förarbete och gestaltungsarbete, för att samla och testa idéer. Att studera tidigare projekt på begravningsplatser ger ett ramverk för hur designers tidigare har mött den specifika kontexten.

Fig 1. Designprocessen.

LITTERATURSTUDIE Med en litteraturstudie läggs en bakgrund till arbetet. I litteraturstudien undersöks frågor om begravningsplatsens roll i den moderna stadsplaneringen och förhållande till den kulturella kontexten. Studien undersöker också ljusdesign i en utomhuskontext och genom litteraturstudien fås även kunskap om ämnet ljus och mörker ur ett symboliskt perspektiv.

PLATSANALYS Platsanalysen görs både fokuserat i ett tidigt skeende och återkommande under skissarbetets gång för att skapa en bred förståelse för platsens fysiska struktur, dess användning och behov. Ett flertal olika analysmetoder används i arbete för att bygga upp en komplex förståelse för platsens förutsättningar och behov.

SKISSARBETE Skissarbetet är både ett verktyg för analys och prövande av gestaltungsidéer för att ta fram det slutgiltiga gestaltungsförslaget som främst görs under gestaltungsfasen i arbetet. Skissandet görs för att få en uppfattning om platsens fysiska karaktär och analys av adderad karaktär, och som ett verktyg för att pröva gestaltungs lösningar. Skissandet sker både med analoga och digitala verktyg.

GENOMFÖRANDE & AVGRÄNSNING

Omgestaltningen presenteras i form av planer, sektioner och visualiseringar och avgränsas till att inte resultera i tekniska ritningar.

ARBETETS UPPLÄGG

Arbetet delas upp i två delar: förstudie och gestaltning. Förstudien och gestaltning behandlar i sin tur *Rummet* och *Ljuset i rummet* som delar av helheten. *Rummet* behandlar begravningsplatsen som plats och Sigelhults identitet, funktion och behov. *Ljuset i rummet* behandlar hur ljus används i gröna utemiljöer och hur en ljussättning kan stödja gestaltningen.

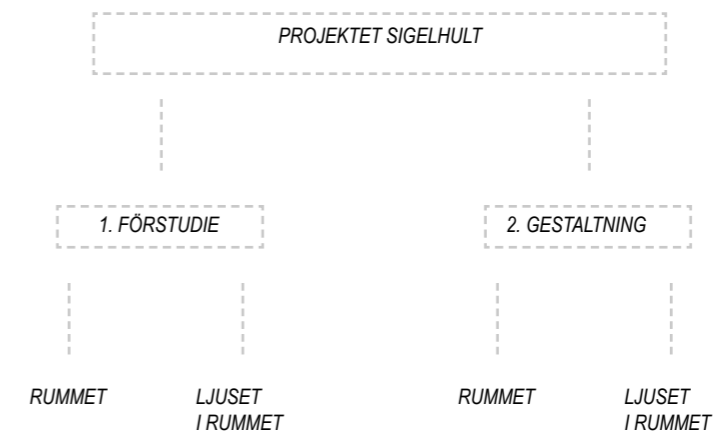

Fig 2. Arbetets upplägg

FÖRSTUDIE
Rummet

PLATSIDENTITET

Som utgångspunkt i gestaltningsprocessen kan platsidentiteten stå. Föreståelsen som byggs upp för den blir en plattform att stå på och ett stöd i designbeslut. Som ramverk för arbetet med platsidentiteten har jag använt mig av Andrea Kahn och Carla Burns samt Lucy Lippards arbeten.

I *Site matters: Design concepts, histories and strategies* (2005) redogör Andrea Kahn och Carla Burns för platsens betydelse i en gestaltningsprocess. De menar att en teoretisk förståelse för platsens både fysiska förutsättningar och konceptuella karaktär är viktig i en omgestaltning av den. Hur slutresultatet av en omgestaltning blir är underordnat om det är förankrat i platsen. De menar även att centralt för ett designarbete är förståelse för platsen i sin omgivning. Ingen plats kan upplevas som en isolerad yta och genom en förståelse för platsens gränser och omgivning kan en mer hållbar gestaltning göras. Både omgivningens påverkan på platsen och vilken effekt en omgestaltning får utanför dess gränser är av betydelse (Burns & Kahn 2005, s.sx).

Lucy R. Lippard avhandlar i *Around the corner – a photo essay* landskapets komplexitet och konstaterar att bilden av landskapet är en helhet som inte syns vid första anblick utan sätts ihop av den fysiska upplevelsen av platsen, och menar likt Kahn och Burns att de är de angränsande områdena och dess innehåll som definierar platsen. (Lippard, 2005)

Kahn och Burns delar in arbetet i area of control, area of influence och area of effect (fig 3). Där area of control innebär arbetsytan, platsen för fysisk förändring. Area of influence de faktorer som har påverkan på platsen utan att vara geografiskt begränsad till den. Och Area of effect området som kommer att påverkas av platsens förändrade gestaltning (Burns & Kahn 2005, s.xii).

En plats identitet och förståelse för den lägger enligt Kahn och Burns grund för en hållbar gestaltning. I nästkommande avsnitt görs en ansats till att kartlägga både de fysiska förutsättningarna för arbetsområdet på Sigelhults begravningsplats men också dess karaktär som kyrkogård generellt och på den geografiskt specifika platsen Sigelhult.

Area of influence, de ytor som påverkar platsen för omgestaltningen, är här främst de direkt omgivande delarna av kyrkogården; gravfälten på den västra delen av begravningsplatsen och gångarna, de bestämmer hur rörelsen på platsen ser ut och hur den används. Den motsatta entrén och östra delen av begravningsplatsen får

dessutom också en indirekt påverkan genom sin annorlunda karaktär. För att förstå platsen, både entréytan och begravningsplatsen som helhet, måste vi titta på det geografiska och karaktäristiska sammanhanget i Uddevalla.

Area of effect är på samma vis de direkt omgivande delarna av begravningsplatsen, entréytan har både betydelse för mötet av platsen i stort och påverkan på hur resterande delar av begravningsplatsen upplevs. Uformningen har även en påverkan utanför kyrkogården, främst användningen av det direkt anslutande naturområdet.

Fig 3. Burns och Kahns begrepp för en hållbar gestaltning (Burns & Kahn, 2005).

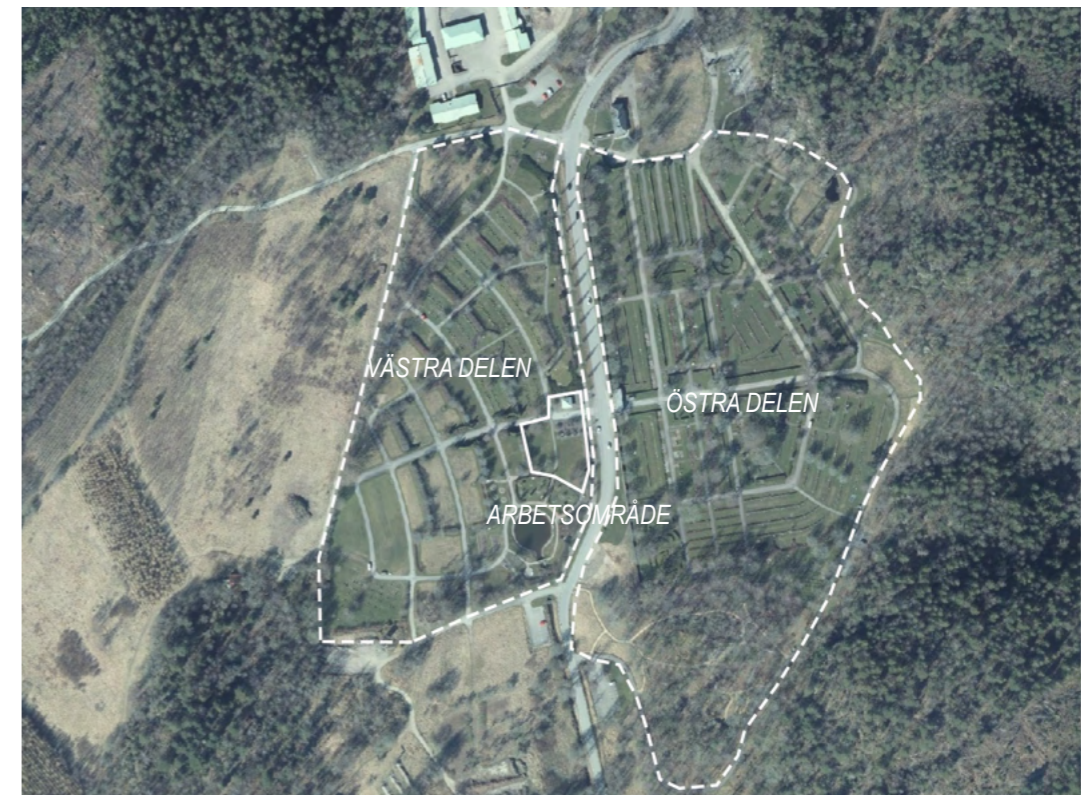
INRODUKTION TILL PLATSEN

Sigelhults begravningsplats ligger i utkanten av Uddevalla i Västra Götaland. Begravningsplatsens ursprungliga del invigdes 1932 och 1992 tillkom en ny, den västra delen, ritad av landskapsarkitekt Kaj Svensson. Hela begravningsplatsen är på en yta av 60-70 ha, varav 10-11 hektar idag används till gravplatser. Begravningsplatsen ligger i utkanten av Uddevalla. Från början inte stadsnära, men i takt med att staden växt numera i utkanten av stan i närheten av ett bostadsområde och en skola. I anslutning till begravningsplatsen ligger naturreservatet Ture Dalar och i utkanten av kyrkogården finns en motions slinga som går över naturreservatet och in på kyrkogården.

▲ SKALA 1: 400 000

Fig 4. ÖVERSIKTSKARTA Uddevalla kommun, tätort, Sigelhults begravningsplats.

▲ SKALA 1: 5 000

Fig 5. ÖVERSIKTSKARTA Sigelhults begravningsplats
Västra samt östra delen av begravningsplatsen, arbetsområde

▲ SKALA 1: 2000

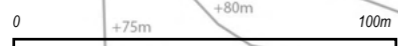

Fig 6. PLAN Befintlig situation Sigelhults begravningsplats samt omgivande terräng

KARAKTÄR

Runt Sigelhult begravningsplats ligger Ture dalar naturreservat, ett lövskogsområde med varierad topografi (se fig 6) (Uddevalle kommun). Den äldre, östra, delen av begravningsplatsen från 1932 har en strikt utformning med raka gånger och gravfält inramade av häckar. Höga rader av *Tilia cordata* och *Quercus robur* ramar in huvudgångarna och lägre häckar som *Ribes alpinum* delar gravraderna. Den nya, västra, delen från 1991 har en friare utformning, vindlande svängda gånger och mer blandad vegetation. Här återfinns bland annat *Tilia cordata*, *Sorbus intermedia* och *Populus tremula*. Höga välvda häckar av *Thuja occidentalis* och striktare *Carpinus betulus* häckar delar upp och ramar in gravfälten. En del av den östra delen av begravningsplatsen ligger på en höjd, där den väldigt strikta parkiga karaktären övergår i en minneslund av mer skogskaraktär. Den västra delen har en flackare topografi, arbetsområdet sluttar något från väster. Genom hela området går ett vattendrag, vid några platser synligt, och en damm är anlagd i den västra delen där vattnet samlas.

Östra sidans entré

Östra sidans strikta fält

Västra sidans entré

Västra sidans fria gånger

Fig 7-10. Östra och västra delen av begravningsplatsen

▲ SKALA 1: 1000

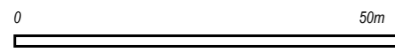

Fig 11. PLAN Befintlig situation. Begravningsplatsens västra del med arbetsområde inom streckad yta

VÄSTRA ENTRÉN

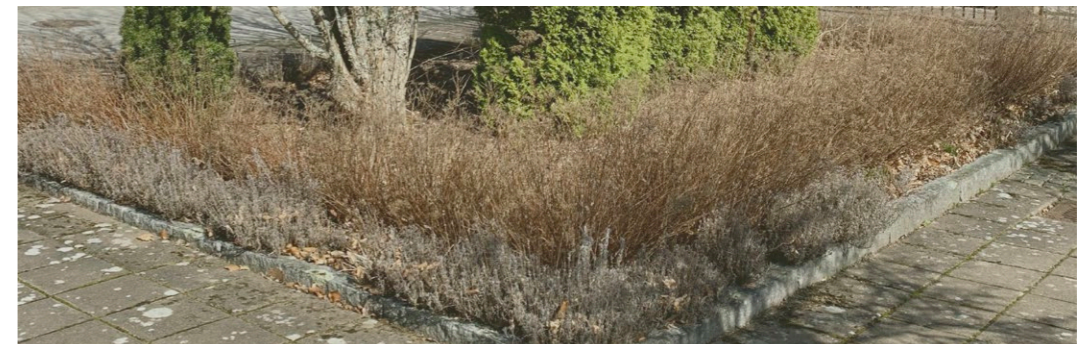
Genom de två delarna går en landsväg varvid de två huvudentréerna är placerade. Till den västra delen finns även tre mindre entréer. Här finns möjlighet att parkera tillfälligt och att köra in på begravningsplatsen med bil.

Vid västra sidans entré finns i norr ett servicehus med toalett kantad av vildare växtlighet, i söder en stenlagd yta med perennplantering och sittplatser. Till vänster finns också en större outnyttjad yta kantad av växtlighet. Det är en plats för gravfält som inte kommer användas på lång tid, vilka kyrkogårdsförvaltningen istället önskar kan användas som en dekorativ och rekreativ plats.

Huvudentré med huvudgång, servicehus och gräsytor

Vänstra perennplanteringen med sittplatser

Mindre gång genom gräsplan, sittplatser och perennplantering

Fig 12-14.

Återkommande på platsen är de runda landskapsformerna, vegetationselementen ramar på flera platser in och skapar öppna och slutna rum. Korsgången är en ytterligare landskapsform som återfinns på platsen (se fig 6). Som landskapsform har korsgången en historiskt kristen koppling. Den ursprungliga medeltida korsgången fanns i trädgården tillhörande kloster, uppdelad i fyra delar och med fontän i mit-

ten. De fyra gångarna symboliserade de fyra världsfloderna som strömmade ut från livets källa i edens lustgård (Blennow, 2002, s76). Korsgången tar här en central plats på den östra sidan. Det är ett öppet runt rum som fångar upp besökaren och leder vidare ut till gravfälten. De fyra likartade gångarna skapar en balans mellan de olika stråken.

Fig 15-16. Runda rumsformer på begravningsplatsen

BEGREPP

KNUTPUNKTER

Större sektioner eller delar av staden av olika karaktär. Områden eller kvarter.

LANDMÄRKEN

Fysiskt objekt som fungerar som referenspunkter i staden. De kontrasterar mot sin omgivning och är lätta att identifiera. Kyrkor och statyer.

GRÄNSER

Linjära övergångszoner och fysiska element som uppfattas som en barriär i staden. Till exempel vatten, väggar, järnvägar, gröna zoner.

OMRÅDEN

Större sektioner eller delar av staden av olika karaktär. Områden eller kvarter.

STRÅK

Leder, gator, vägar och stigar, längs med vilka människor rör sig i staden. Ofta det mest dominerande elementet i en persons bild av staden, och det som andra element relateras till.

HUR ANVÄNDS PLATSEN

Genom Lynch element kan man i den inledande fasen av ett arbete få en bra första förståelse för platsens uppbyggnad och användning. Vilken rörelse, funktion och svårigheter som finns. För en förståelse för platsen och vilken rörelse som finns här var det nödvändigt att titta på hela begravningsplatsen i stort, för att sedan gå in i detalj vid den västra entrén.

Lynch-analysen är en analys av en plats utifrån dess läsbarhet. Kevin Lynch menar att hur läsbar en plats är för dess besökare och hur de använder den beror på hur lätt vissa element kan identifieras. Analysen utgår från fysisk form och enligt hans arbete skapas en gemensam bild av platsen byggd på dessa element (se fig 17). Ursprungligen görs analysen i stor skala av en stad men elementen kan också användas på ett enklare sätt som grund i analys för att få en förståelse för användningen av en plats i mindre skala (Shibbye & Pålstam, 2001), som här i analysen av Sigelhult.

OMRÅDEN

Begravningsplatsen består av två områden både fysiskt delade från varandra och av olika karaktär. De båda områdena är även tydligt indelade i delområden för varje gravfält, med gångar och vegetation som fysiska avdelare, för rumsuppfattningen är vegetationen som indelare överordnad gångarna, se områden för västra delen på kartan.

Entréområdet på den västra sidan har närmast entrén en stenlagd yta med servicehus i norr och perennplantering med sittplatser i söder.

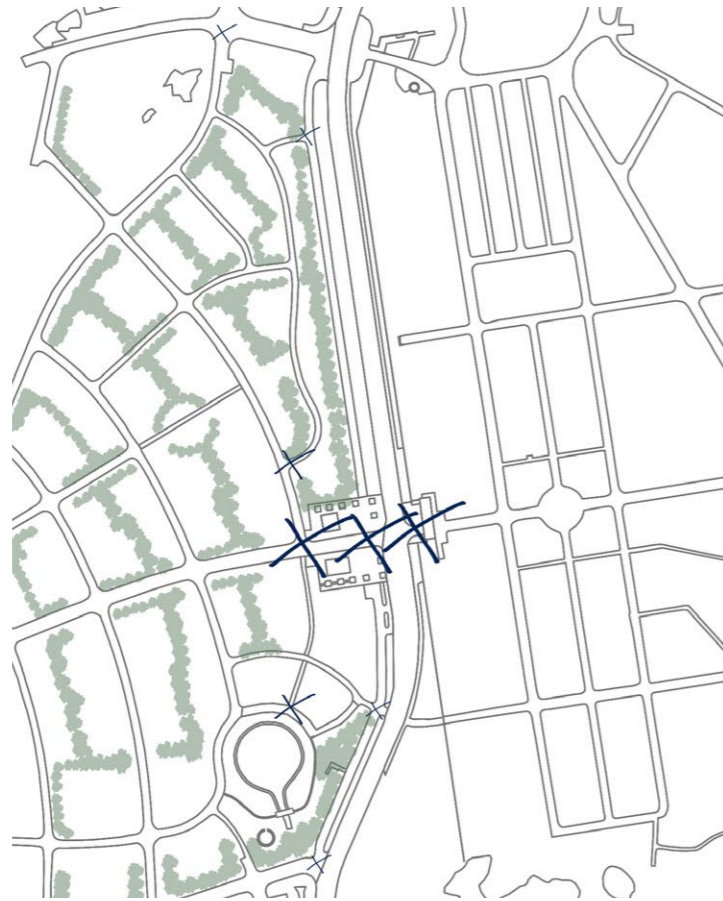
I söder angränsar två gräsfält på vardera sida om en mindre gång, de ringas in av askgravlundens avenbokshäck i söder, ett högt buskage i väster och det runt hela området inringande staketet i öster.

Fig 17. Lynch begrepp (Lynch, 1960, s.46)

Fig 18. PLAN analys områden

KNUTPUNKTER

Varje punkt där gånger möts innebär en knutpunkt och ett riktningsbyte, en begravningsplats har naturligt många. De viktigaste knutpunkterna, utmarkerade på kartan, är de två huvudentréerna varvid man får ett första riktningsval. Till den västra delen finns även fyra mindre entréer. Den viktigaste knutpunkten vid västra entrén är den första korsningen av gånger, där presenteras ett riktningsalternativ framåt, åt höger till de flesta gravfälten i norr och till vänster genom de två gräsfälten till askgravlundarna, dammen och det muslimska gravfältet i söder.

LANDMÄRKEN

De två huvudentréerna är de tydligaste landmärkena på begravningsplatsen. Den östra en entré med en större ingång i tegelmuren med tak. Den västra med en grind och en servicebyggnad till höger. De två entréerna uppfattas något oblanaserade i sin utformning och vikt på platsen, där den östra dominerar över den västra genom sin skala och monumentala utformning. Den västra sidans grindöppning försvinner i skuggan av den östra sidans struktur med koppartak och hög granitpelare och de två ingångarna är till synes inte likvärdiga när man närmar sig platsen.

På den västra delen finns en damm vid minneslunden med en bro, upplyst i mörker, också den ett landmärke.

Fig 19. PLAN analys knutpunkter

Fig 20. PLAN analys landmärken

GRÄNSER

Platsens tydligaste gräns är landsvägen som går genom begravningsplatsen och delar de två delarna från varandra, tillsammans med muren och staketet som omgärdar vardera del. Vid västra sidans entré möter man i norr ett tätt buskage som skärmar av mot gravfälten bakom. I söder ramar askgravlunden in av höga avenbokshäckar som starkt bryter av den öppna gräsytan framför. Vegetationen har som sagt en starkt avgränsande verkan på platsen och är en gräns mellan varje enskilt gravfält.

STRÅK

Ett primärt stråk går från vardera entré in på de två delarna av kyrkogården och binder samman dem, landsvägstråket delar av de två delarna och skiljer entréerna åt. Västra delen har stråk av en mer fri, om än strukturerad, karaktär som delar in området i gravfälten. Från entrén leder ett rakt huvudstråk genom området, det bryts av visuellt av en höjddökning och är längre fram kantat av vegetation. Huvudstråket från entrén bryts av till vänster av ett stråk som leder mot askgravplatserna och den anlagda dammen, och till höger mot gravfält. Från det stråket leder två till huvudstråk in till höger och de flesta gravplatserna. Till vänster leder två stråk in till askgravplatser kantade av häckar och bakom dem dammen och minneslunden.

Fig 21. PLAN analys gränser

Fig 22. PLAN analys stråk

ATT MÖTA PLATSEN

Det första mötet med platsen är vanligtvis via entrén och därför blir entréns uttryck av särskild vikt för en plats. Det är en yta som presenterar platsen och ska leda besökaren vidare på ett adekvat sätt. I det första mötet med platsen är det entrén som sätter tonen och presenterar platsens karaktär. Entréytan har också en viktig funktion att fylla i fråga om orientering och överblickbarhet, vare sig det handlar om en plats i inne- eller utemiljö. Vid första kontakt med en plats vid entrén är det viktigt att få en uppfattning av platsen och hur man ska ta sig an den.

I studien av refensprojekt (se s.39-40) presenteras hur hierarkier i landskapets form gör förståelsen av en plats tydlig och visar hur man ska ta sig vidare på den från den offentliga entrén till de mer privata delarna.

Gordon Cullen, arkitekturteoretiker, beskriver i *The Concise Townscape* (1971) hur man tar sig an en plats teoretiskt och vidare hur den arkitektoniska formen kan stödja det mentala närmandet av en plats för att ta den i besittning. Centrala begrepp i Cullens resonemang om plats är *Här* och *Där* och beskriver besökarens känsla av positionering i rummet och i förhållande till dess element. I en stängd rumslighet förstärks känslan av att vara här. Möjligheten att titta ut ur en stängd rumslighet skapar känslan av att det finns något "bortom" ett där, en fortsättning på platsen (Cullen, 1971 s.33)

LEDA BESÖKAREN I RUMMET

Med begreppet *pinpointing* beskriver Cullen hur besökarens uppmärksamhet kan riktas i rummet. Han beskriver ett exempel med en ljusstråle som träffar ett hus och styr besökarens blick men menar även att det inte är elementet i sig utan engagemanget i upptäckten som är betydelsefull. Att styra besökarens riktning i ett rum skapar en typ av engagemang i platsen och därigenom ett intresse (Cullen, 1971 s.37). En *focal point* beskriver Cullen, är ett vertikalt element, utstående från rummet, som markerar en plats och säger "här är det" (Cullen, 1971 s.26). Jag menar att en focal point inte nödvändigtvis behöver vara ett vertikalt element, men av en karaktär som kontrasterar sin omgivning och står ut på något vis, så som ett vertikalt element som en kolumn, klocka eller torn gör.

Ljusdesigner Richard Kelly använder i sitt teoretiska ramverk för ljussättning begreppet *Play of brilliants* för att beskriva ljus som har en effekt i sig själv, utöver sin praktiska och atmosfärskapande funktion, likt exempelvis ljusglitter i vatten (Kelly, 1952). Ljussfärerna skapar tillsammans ett play of brilliants på kyrkogården, ett ljusspel som fångar ögats intresse och besökarens uppmärksamhet.

PLATSENS BEHOV & FUNKTION PLATSEN SKA BÄRA

Begravningsplatsen är en särskilt anvisad plats för sorg och minne, en fysisk plats att bearbeta förlust på. Begravningsplatsen ska möta en särskild användning och i och med sin särskilda funktion skulle man därför kunna tala om att platsen har behov och kräver vissa fysiska element för att fylla de funktioner som platsen ska bära.

KULTURELL KONTEXT

Doris Francis (2003) redogör i *Cemeteries as cultural landscapes* för begravningsplatsens kulturella kontext. Hon tar avstamp i beskrivningen att begravningsplatsen är en fysisk plats där de ritualer som utförs skapar en spirituell relation mellan de döda och den fysiska levande världen. Det levande och döda blir både separerat och sammankopplat genom platsen. Hon menar att begravningsplatsens fysiska element är av särskild betydelse för denna relation, där de symboliska elementen som gravstenar förankrar den döda i den nutida fysiska kontexten och därigenom bekräftar att minnet finns kvar.

Utifrån det resonemanget kan vidare konstateras att begravningsplatsens geografiska placering står i direkt sammankoppling till platsen och dess funktion, en begravningsplats finns för de boende runt platsen, både levande och döda. De skillnader som markerar geografisk särskildhet kan därför ses som särskilt viktiga att ta fasta på i den fysiska utformningen av begravningsplatser. Francis (2003) menar vidare att begravningsplatsen speglar det omgivande samhället. En representation av gemensam tro och värden och hur de skiftat över tiden.

FUNKTIONER PLATSEN BÄR

Begravningsplatserna har även kommit att fylla ytterligare viktiga funktioner som grönstruktur i städer och på landsbygden. I tätare och tätare städer blir begravningsplatserna en viktig del av grönstrukturen och plats för en stor biologisk mångfald generellt. Helena Lind (2021) berättar vid mitt första besök hur kyrkogårdsförvaltningen ser som sitt ansvar att arbeta systematiskt med att öka den biologiska mångfalden, på området finns bikupor och de har ändrat flera outnyttjade gräsytor till ängsmark.

Begravningsplatser både i och utanför städer får i likhet med parker också en rekreativ användning, och blir en plats för promenader, motion och socialt umgänge. I sin avhandling om aktivitet på kyrkogårdar har Pavel Grabalov (2018) undersökt vad besökare på de tre centrala kyrkogårdarna (St Pauli, Norra, Mellersta och Södra) i Malmö ägnar sig åt för aktiviteter. Bland de konventionella aktiviteterna som att besöka gravar identifierade han bland annat aktiviteter som löpning och picknick (Grabalov, 2018). Han menar att det här är en tendens som går att koppla till kultur och det sekulariserade samhället, men också stadsplanering och brist på tillgång på grönytor i området. Begravningsplatser nära stadskärnan, som många av begravningsplatserna i Sverige är, får en rekreativ användning när trycket på grönytor i och med en förtätning ökar (Guwalius, 2017, s.54).

Trots vikten av en fri användning lyfter Grabalov i sin undersökning att en konflikt

mellan funktioner kan uppstå. (Grabalov, 2018) Carola Wingren menar däremot att begravningsplatsen, tack vare sin fasta funktion i staden, kan fungera som en gränsöverskridande mötesplats. Både mellan kulturer men också mellan olika aktiviteter (Wingren, 2017, s.48).

Tendensen finns på Sigelhults begravningsplats också. I och med sitt läge vid motionsslingan används begravningsplatsen som del av ett promenadstråk och som passage upp till naturreservatet. I praktiken får begravningsplatsen förutom sin huvudfunktion också en viktig rekreativ roll.

Som Francis (2003) menar att begravningsplatsen speglar det omgivande samhället och dess värderingar kan också sägas att den omgivande fysiska strukturen påverkar användningen av begravningsplatsen. Användning speglar hur samhället vi lever i ser ut men också de omgivande strukturerna. Begravningsplatser, som de gröna platser de är, har historiskt förhållit sig till stilsförändringarna inom parkgestaltning. Den strukturerade 1930-tals begravningsplatsen speglar det samhället och dess behov och den mer förtätade 2000-talsstaden speglas i dagens nya begravningsplatser.

Sorgbearbetning är individuell, både på en personlig och kulturell nivå, och platsen måste kunna möta olika typer av sorgyttringar. Min slutsats är att gestaltningen utifrån det inte ska låsa en specifik funktion, platser som kan möta både en individuell sorgbearbetning och en gemensam behövs. Rummets gestaltning måste också kunna möta att begravningsplatsen både är en offentlig plats och en arbetsplats. Det måste vara möjligt att ta sig runt på ett bra sätt även om ärendet inte är att besöka en grav, utan att störa dem som inte ska störas.

LANDSKAP SOM BÄR MENING

Ann Whiston Spirn för i boken *the language of landscapes* ett resonemang om hur landskapet bär på innehåll som pratar med besökaren. Hon beskriver landskapet som ett språk, och landskapets element som det som bygger upp språket, byggstenar som ger oss information om vad landskapet innehåller och betyder. Landskapet kommunicerar genom sina element den mening det bär på genom sina funktioner och associationer, om det är ett landskap för exempelvis lek eller ett för sorg (Whiston Spirn, 1998, s.15).

Genom att ge de fysiska elementen på en plats innehåll tillskriver man dem alltså en symbolisk vikt. Begravningsplatsen är ett landskap som bär på särskild mening. Ett landskap som ska ta emot känslor och fyllas med individuellt behov för sorgbearbetning.

Carola Wingren skriver i sina arbeten särskilt om dessa typer av landskap utifrån bland annat Spirns resonemang om landskap som bärare av mening. Om att skapa landskap som är "bärare av mening" använder Carola Wingren i sitt arbete om gestaltning för begravningsplatser begreppet "meaning-making", ett begrepp som är passande att använda när man pratar om platser som är starkt symboliskt laddade. Hon menar att dessa typer av platser visar att landskapet i sig själv inte har någon egen mening, men att det fungerar som en "transaction of meaning" och naturen

kan ofta få stå som mottagare för projicerade känslor. I arbetet med att skapa meningsfyllda landskap använder Wingren koncepten *Memory objects* och *Passage landscapes* som viktiga element på en begravningsplats (Wingren, 2013).

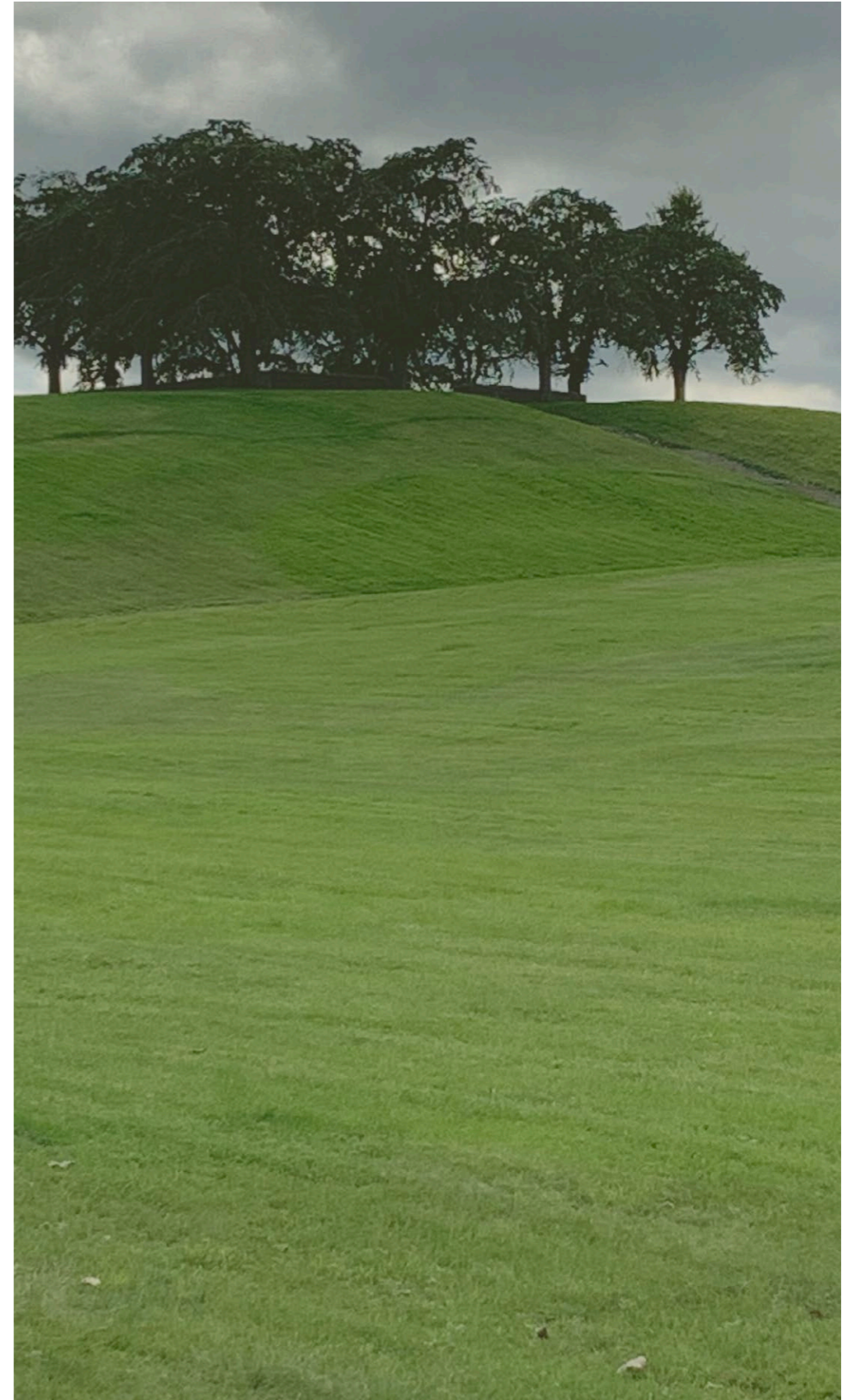

Fig 23. Skogskyrkogården, Stockholm.

REFERENSSTUDIER

PASSAGE LANDSCAPES

Ett *Passage landscape* beskriver Wingren (2013) som en fysisk form i landskapet som fungerar som en passage, exempelvis en allé, att gå igenom. Passagen symboliserar det mentala skiftet som inträdet på platsen, i det här fallet begravningsplatsen, innebär (Wingren, 2013). Den fysiska passagen ges en symbolisk innebörd för besökaren när denna förflyttar sig från en plats till en annan genom en tydlig landskapsform. Passagen blir ett landskapsfilter som presenterar en ny plats och förbereder besökaren för denna (Wingren, 2013).

Landskapsformerna på begravningsplatser har en viktig funktion att möta. I studien av landskapsformer på ett antal besökta begravningsplatser (se lista s.87, samt fig 24-29 nedan) blir det tydligt att på de stora områdena på begravningsplatser med likartade element som gravstenar och gångar finns ett behov av tydlig orienterbarhet i rummet. En fysisk skillnad mellan rummets offentligare delar och de mer privata är också av särskild vikt. Huvudgångar som används som genomgångar, av besökare med bil och platsens personal måste särskiljas från de mer privata platserna med gravplatser, minneslundar och sittplatser, där besökare ska kunna sitta ner i stillhet, ha en privat stund eller begravningsceremoni.

På de studerade platserna träder under mina besök en tydlig hierarki fram som differentierar dessa två typer av rum. Hierarkier uppbyggd av skala och höjd, gångbredd och öppningars karaktär, med högre glesare väggar på huvudpassager och lägre, tätare väggar på mindre passager av en privatare karaktär. Väggar av olika karaktär, förstärkta av platsens topografi eller med arkitektoniska vegetationselement förstärker passagernas karaktär. Passagerna som hittas på begravningsplatserna leder från en typ av hierarki till den andra, och är en förändring från ett slutet rum till ett öppet. Vilket avspeglar sig i rummets funktion. Öppna rum är mer offentliga platser, och slutna mer privata.

På de studerade begravningsplatserna blir det tydligt att hierarkin spelar särskild roll både för den konkreta läsbarheten men också den mentala bilden av hur jag närmar mig platsen. Vid entréer; bredare gångar och högra väggar som ger en tydlig riktning och ett mer offentligt intryck (se fig 24,26, 27). Här upplever jag som besökare mig vara i en övergång mellan det hektiska utanför begravningsplatsen och de lugna stilla rummen inne. I mer privata delar av kyrkogårdarna, gravfälten eller enskilda gravar; en mindre skala, smalare gångar, lägre men tätare väggar (se fig 25, 28,29). Som besökare saktar jag in här och känner att dessa platser präglas av ett större lugn.

Huvudpassage

Breda öppningar
Höga väggar

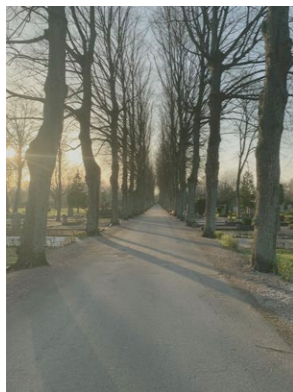

Fig 24. St Pauli mellersta kyrkogård, Malmö

Fig 25. Östra kyrkogården, Malmö

Dold passage

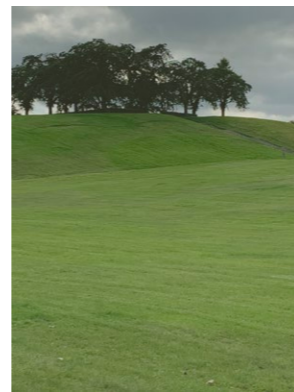

Fig 26. Skogskyrkogården, Stockholm

Delpassage
Förstärkande lutning

Fig 27. Östra kyrkogården, Malmö

Offentligt rum
privat rum

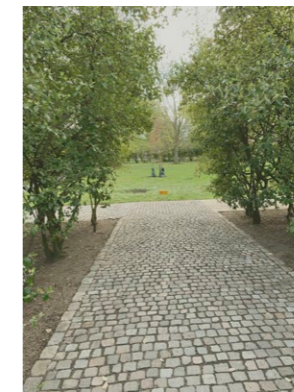

Fig 28. St Pauli mellersta kyrkogård, Malmö

Mindre passage
Täta väggar
Smal gång

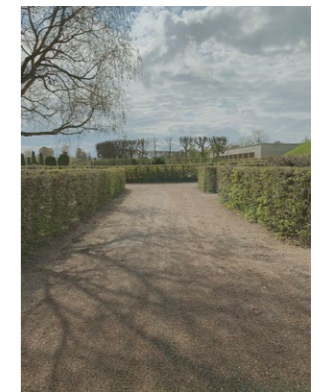

Fig 29. Östra kyrkogården, Malmö

Fig 24-29. Studier av olika typer av passager på referensplatser.

REFERENSSTUDIER

MEMORY OBJECTS

Wingren beskriver begreppet *Memory objects* som fysiska objekt eller naturelement som i sin kontext på begravningsplatsen får ett symboliskt värde och skapar en brygga mellan livet och döden – den fysiska miljön och den icke-fysiska. Ett memory object kan vara en sten, ett träd eller annat naturelement, men också skulpturer (Wingren, 2013).

Jonas Frykman och Billy Ehn skriver i *Minnesmärken* om monument och deras kulturhistoriska kontext, objekt som hamnar i gränslandet mellan konst och etnologi. De menar att monument är av en dubbel natur. Minnesmonument symboliserar i sin fasta form något konstant; stater, nationer, etniska grupper, religion eller könsmakt,. Men sätts upp i en kontext, det offentliga rummet, som i motsatsen till något fast är i ständig förändring speglad i sin samtid (Frykman & Ehn, 2007, s.9).

Minnesobjekt som monument är en stor del av det gemensamma offentliga rummet och har historiskt spelat en stor roll i det kollektiva rumsbyggandet. Det offentliga rummet kan betraktas som en arena för det demokratiska samtalet, eller stå som symbolisk viktig plats för det gemensamma livet. Därigenom har minnesobjekt också varit ett viktigt maktmedel, en fysisk manifestation av det samtiden anser viktigt. (Frykman & Ehn, 2007, s.12).

Minnesobjektet förankrar ett symboliskt innehåll i det offentliga rummet och manifesterar därigenom dess vikt. Detta syntes i studien av de fasta symboler som finns på referensplatserna (se lista s.87, samt fig 29-32). Spår av religiösa symboler som kors eller duvor hittades ofta på de svenska, historiskt kristna, begravningsplatser jag besökte. I takt med sekulariseringen av samhället hittas på många begravningsplatser nu mer religiöst obundna symboler som vattenspeglar eller skulpturer med naturen som förebild.

Carola Wingren skriver om minnesobjekten kopplade till naturen i ett begravningsplatsperspektiv. Hon nämner naturelement som stenen eller trädet som blir en symbolisk bärare av mening. På begravningsplatsen kan de anspela på naturen, kretsloppet och med dessa konnotationer bli en symbol för döden (Wingren, 2013).

Vattenspegel i minneslund, Östra kyrkogården, Malmö

Kors, Skogskyrkogården, Stockholm

Sten i minneslund, Norra begravningsplatsen, Örebro

"Årstiderna" Thure Törn, St Pauli mellersta kyrkogård, Malmö

Fig 30-33. Olika typer av memory objekts på studerade platser.

FÖRSTUDIE
Ljuset i rummet

LJUS OCH MÖRKER SOM ELEMENT

ATT SE LJUS

”De ljuskällor vi ser framträder genom form, ljusintensitet och färgton. Deras ljus däremot, upplever vi så som det framträder i rummet, och rummet i sin tur träder fram så som ljuset beskriver det.” (Liljefors & Ejhed, 1990, s.27) I *Bättre belysning: Om metoder för belysningsplanering* skriver Jan Ejhed och Andreas Liljefors om att närma sig ämnet ljus teoretiskt och praktiskt. Ljus måste förstås tillsammans med rumslighet. Rumstolkning handlar enligt dem ur det här perspektivet i första hand om att genom sinnesintryck orientera var ”jaget” är i rummet, sedan om att tolka rummet man befinner sig i, vilket ljus spelar en viktig roll i. (Liljefors & Ejhed, 1990, s.36). Kontrast är ett centralt begrepp för förståelsen av ljus och vad vi ser. Kontrast, motsats, är de ljusnivå- och färgskillnadersom ögat uppfattar. Kontrasterna i ljus ger oss information om gränser mellan ytor och hjälper oss att tolka omgivningen. (Liljefors & Ejhed, 1990, s.12)

LJUSETS SYMBOLIK

Förståelsen för ljus som element går också bortom dess rent vetenskapliga beskrivning. Semiotik är läran om teckens betydelse. Förståelsen för vad ett objekt symboliserar beror på kontexten, den omgivande kulturen som läsaren utgår ifrån och semiotiken menar att förståelsen av ett objekt, tecken, bygger på den sociala gruppens tolkning. Symboler är något vi utgår ifrån alla tolkar lika inom kulturen och utifrån det används de (Nationalencyclopedia).

Ur ett belysningsperspektiv kan mörker betraktas som canvasen som ska bemålats. Ljuset något som läggs till för att lyfta upp något, visar på existens. Men en ljussättning kan inte existera utan kontrasten till det mörka. Detta syns i hur ljus och mörker behandlas i konst; litteratur, måleri etc. och hur det förstås symboliskt. Anna-Theresa Tymieniecka, amerikansk filosof, menar att det essentiella i en symbolisk förståelse för ljus och mörker är att de både är sammankopplade och motsatser till varandra, ljus är avsaknad av mörker och mörker är avsaknad av ljus. (Tymieniecka, 1992, s.vii)

Ljus som symbol har historiskt haft en koppling till gud inom kristendomen, och därmed västerländsk kultur. Ett ljus är i den västerländska konsten en kristen symbol för ”the light of faith” och i vanitasscener är det tända ljuset en symbol för livets flyktighet, ofta ett flackande ljus som lätt kan blåsas ut. En ljusblixt symboliserade en akt från gud, särskilt riktat mot de som inte tror. (Hall, 1974, s.57) Det är med den här bakgrunden vi förstår ljus och mörker som symboler idag.

Att tända ljus har förutom sin uppenbara funktion att lysa upp ett utrymme eller arbetsuppgift även ett kulturellt värde. Att samlas kring det tända ljuset hade tidigt en praktisk funktion, att spara på något dyrt genom att samlas ihop för att utföra sysslor under den mörka delen av dagen. I enkla hem tändes ljusen främst vid högtidliga tillfällen (Garnert, 2016, s.38). Men även nu när ljus inte är något vi behöver vara ekonomiskt sparsamma med lever den samlande kulturen kvar, ett praktiskt förfarande som blivit en kulturell yttring. Ljuset är en naturlig del av vår kultur, något

vi samlas kring och tänder både till vardags och högtider, för att fira, sörja eller minnas, som att exempelvis blåsa ut på en födelsedagsårta eller tända på en grav.

LJUS I UTEMILJÖ

LYSA UPP LIVSMILJÖ

Upplysning av utemiljöer är en förutsättning för användande även under dygnets mörka tid. Här i norden inte bara nattetid utan redan eftermiddag under vintermånaderna. Belysning ska ge förutsättningar för att uppfatta det som behöver ses för att platsen och de aktiviteter som ska utföras där ska fungera så bra som möjligt (Liljefors & Ejhed, 1990, s.71). I utomhusmiljöer är adekvat ljus särskilt viktigt för säkerhet, att se bra på vägarna i trafiken och ha möjlighet att orientera sig (Trafikverket, 2014).

Ljus i utemiljöer bidrar även till upplevd trygghet. I en rapport från KTH sammanställs forskning om ljus i utemiljöer och dess psykologiska påverkan. Flera källor säger att även om den faktiska tryggheten, med mindre brottsförekomst i väl upplysta miljöer, inte alltid går att påvisa ökar den upplevda tryggheten i dessa miljöer (Ceccato, Vasquez, Langefors, Canabarro & Petersson, 2019).

Hur ljuset inverkar på rummets karaktär och atmosfär har en psykologisk betydelse för användaren, men det är inte så enkelt att bara tillagt ljus i sig löser en plats problem. Belysningens psykologiska kvaliteter bestäms av faktorer som trivsel, behaglighet och skönhet och därmed även deras motsatser. Ett obehagligt ljus, som bländar eller är dåligt anpassat till rummet, har en negativ inverkan på användaren och upplevelsen av rummet (Liljefors & Ejhed, 1990, s.71).

Dagens ljuslandskap skiljer sig dock mycket från det ursprungliga. Den mörka natthimlen har stor betydelse för jordens ekosystem, men börjar bli en bristvara i världen. Det finns nu knappt någon plats på jorden man kan se den riktiga mörka natthimlen och inom ljusdesign för utemiljöer diskuterar man därför ljusföroreningar mer och mer. Ljusföroreningar innebär ljus som är på fel plats, sprids över geografiska områden där den inte gör nytta för användaren av miljön och skapar en negativ påverkan på platsens ekologi (Jägerbrand & Tengelin, 2020).

GESTALTNINGSPRINCIPER

Gestaltungsprinciper att följa när man behandlar ljussättning av utemiljön är både ekologiska och kulturella. För att inte störa platsens befintliga liv och skapa en ljusatmosfär som rimmar dåligt med platsens atmosfär. En tumregel för ljussättning är rätt ljus på rätt plats. Annika Jägerbrandt och Maria Nilsson Tengelin, forskare, presenterar i en artikel i tidsskriften *biodiverse* sex gestaltungsprinciper för ett mer ekologiskt hållbart ljussättande av utomhusmiljöer (Jägerbrand & Tengelin, 2020).

- Förhindra och begränsa att nya områden belyses.
- Begränsa omfattningen av de upplysta områden.
- Begränsa belysningstiden.
- Begränsa belysningsnivån.
- Justera ljusets spektrum.
- Minska, förbättra och anpassa ljuset i eller i närheten av skyddade områden.

PLATSENS LJUS

Ljuset i Norden är speciellt, på breddgraden vi befinner oss kan solen stå lågt precis ovanför eller under horisonten en längre tid vilket skapar en lång gryning och skymning. Till skillnad från runt ekvatorn, med lika lång dag som natt, där grynings- och skymningsljuset bara syns en kort stund (Garnert, 2016, s.25). Uddevalla ligger mellan den 58e och 59e breddgraden, vilket innebär en lång tid av dagsljus på sommaren och kort under vintern. I *Ut ur mörkret* skriver Jan Garnert (2016) att det är på grund av det speciella ljuset som det skapats en särskild kultur kring gryning och skymning i de nordiska länderna. Ljuset är en del av den gemensamma kulturen, vilket kan ses i hur mycket det skildrats i konsten (Garnert, 2016, s.26).

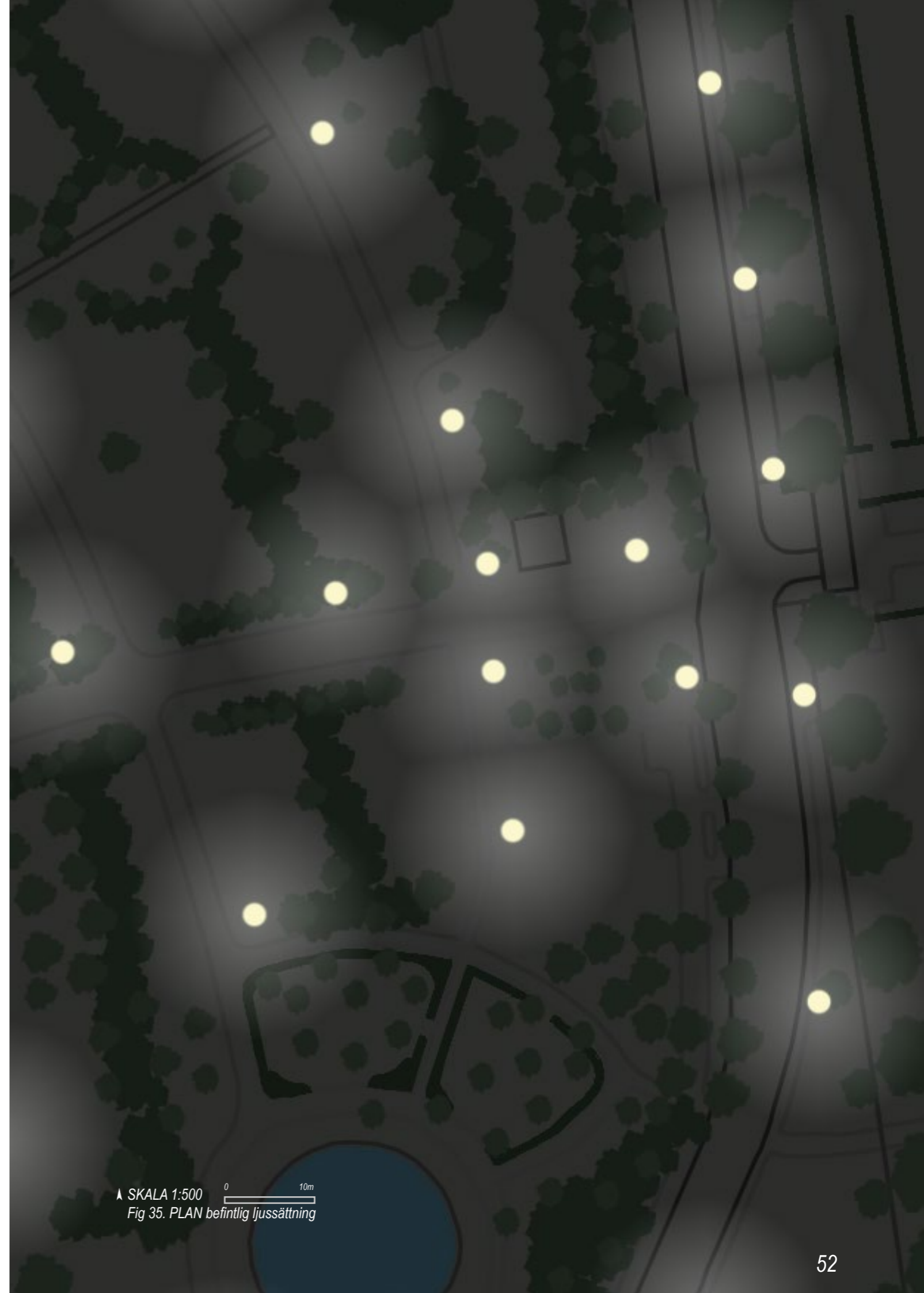
NÄR ANVÄNDS PLATSEN

Begravningsplatsen är både en besöks- och arbetsplats året om och det finns ett behov av att den ska kunna användas lika väl sommar som vinter. Begravningar och arbete på platsen sker dagtid, besök på gravar även det främst under dagen, under de ljusa timmarna. På hösten och vintern är det dock mörkt en bit in på förmiddagen och tidigt på eftermiddagen. Efter arbetsdagens slut är de flesta aktiviteter här rekreation och besök på gravar och minneslund, dessa aktiviteter sker också efter mörkrets inbrott.

Det är positivt att platsen kan användas under en längre tid på dagen, men det ställer krav på platsen att den ska vara funktionell även i skymning och mörker. Det är viktigt att det finns en möjlighet att besöka begravningsplatsen även senare på dagen också när det inte är sommartid och solljus länge.

Fig 34. Solupp- och nedgång i Uddevalla över året

SKALA 1:500
Fig 35. PLAN befintlig ljussättning

Fig 36. Vattenspegeln förmiddag i april

Fig 37. Vattenspegeln eftermiddag i februari

LJUSZONER

Ljuszoner (Environmental Lighting Zones) är ett verktyg för att identifiera basnivåer för ljussättning i olika typer av områden utomhus ursprungligen utvecklat av CIE, International Commission on Illumination. Det är ett verktyg att använda för att undvika överbelysning och kan användas på olika skala för att skapa riktlinjer att gå efter i gestaltning både på ett övergripande plan men också i detalj för ett mindre område. Man använder sig av fem zoner som innebär en stegring i ”urbanitet” och mänsklig aktivitet och därmed behov av belysning. För att ge en riktning om hur ljuset ska anpassas till området (CIE, 2003).

ZON 0 Områden där mänsklig aktivitet är underordnad naturen och miljön allvarligt skulle ta skada av ljus, vad gällande påverkan på de biologiska cyklerna hos flora och fauna och den upplevda miljön. Inget omgivande ljus, bör hållas mörkt.

ZON 1 Områden som kan påverkas negativt av ljus, vad gällande flora och fauna och områdets karaktär. Användandet är anpassat till låga ljusnivåer. Lågt omgivande ljus, bör hållas mörkt.

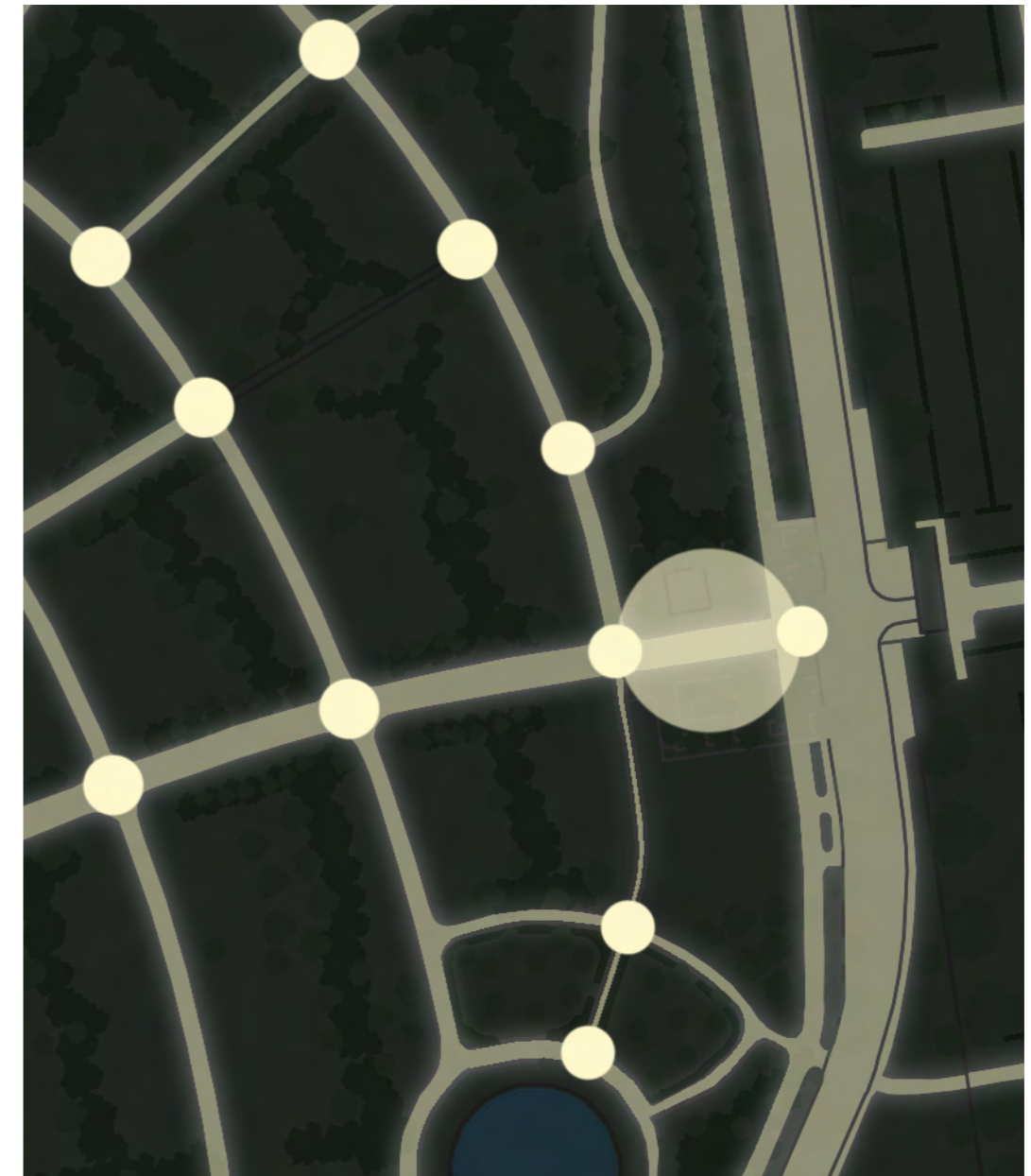
ZON 2 Landsbygdsområden med låg omgivningsbelysning och låg nattaktivitet, ljus används som ett tillägg för säkerhet men behöver inte vara enhetligt och kan sänkas/stängas av i om att aktivitet minskar. Låg belysning. Väg belysning.

ZON 3 Förortsområde med medelhög ljusstyrka och medel nattaktivitet, användandet är anpassat efter medelhöga ljusnivåer och ett enhetligt ljus är önskat för trygghet och säkerhet, men kan minskas när aktivitetsnivån sänks. Medelhög belysning, på lekplatser, parkering, etc.

ZON 4 Stadsmiljöer med hög mänsklig nattaktivitet och hög belysning, där användandet är anpassat efter höga ljusnivåer och ljus betraktas som nödvändigt för trygghet och säkerhet. Ljusnivåer kan minskas i vissa områden när aktivitetsnivån minskar. Kommersiell belysning och bostadsbelysning.

Sigelhults begravningsplats klassas utifrån CIEs Ljuszoner som en zon 2-3; ett grönt område i ett förortsområde. Med låg aktivitet under natten men potentiellt medelhög aktivitet under mörka timmar på eftermiddag och tidig kväll. Den befintliga belysningen på begravningsplatsen är idag främst placerad längs huvudslingan (se fig 34, s.50). Höga gatulampor lyser upp landsvägen och alla gångar på begravningsplatsen. De glest placerade höga armaturerna har en stor ljusdistribution vilket innebär mycket spillljus i områdena med vegetation kring gångarna.

Utifrån de ekologiska gestaltninsprinciperna för belysning av utemiljöer av Jägerbrand och Tengelin (2020) skulle zonerna inom platsen se ut som nedan, områden för mörker samt områden för ljus. Viktigaste områdena att lysa upp är gångar och framförallt noder med riktningsändringar, där entréytan är den viktigaste. Vegetationsområden och vatten med potentiellt djurliv är viktiga att behålla mörka.

▲ SKALA 1:1000
Fig 39. PLAN Områden för mörker / Områden för ljus

Fig 38. Ljuszoner (CIE, 2003).

GESTALTNINGSPROGRAM

Huvudproblemet som en ny gestaltning ska lösa formuleras av kyrkogårdsförvaltningen och Helena Lind; platsen för den västra entrén kan idag inte bära funktionen av entré, den känns sliten och ovälkomnande och gestaltningen otydlig i fråga om funktion och orienterbarhet.

Här behövs en entréyta som välkomnar till begravningsplatsen och tydligt leder vidare till dess olika delar. Vidare ska ytan vara en dekorativ plats för kontemplation och rekreation. En rekreativ plats som kan möta olika individuella och kulturella behov av sorgbearbetning, där rummets utformning stödjer platsen.

Rummets arkitektoniska element ska möta dess funktion och det faktum att landskapet bär på innehåll. På platsen finns ett behov av fysiska element att samla minnen kring. Minnesobjekt som kan möta olika individuell och kulturell sorgbearbetning men som tar fasta på symboliken mellan liv och död.

Gestaltningen måste möta att platsen både kan vara en passage för besökare på promenad genom begravningsplatsen och erbjuda privata platser för tystnad och lugn.

Platsens ljussättning ska som ett tillägg i gestaltningen vara anpassad både till platsens atmosfär och förhålla sig till den gröna platsen med ett potentiellt djurliv.

GESTALTNINGEN

Rummet

PLATSIDENTITET KONTRASTER

Begravningsplatsen är en plats som präglas av kontraster. Både som grund till platsens funktion, det här är en plats helt ägnad till kontrasten mellan liv och död. Kontrasten mellan de liv som är slut och begravda under jord, och den sorgprocess som tar plats ovan jord, i en miljö som är så levande som den gröna begravningsplatsen. Kontrasten mellan det som finns under och ovan jord är påtaglig. Verksamheten ovan jord med allt liv som pågår, en grön plats som följer årets och dagens rytm; årets växlingar och dagens rytm, med växtlighet som växlar mellan årstiderna och aktiviteterna som försigår.

Platsens landskap karaktäriseras av kontraster. Den distinkta skillnaden mellan östra delens strikta fält och västra delens friare. Återkommande i båda delarna på begravningsplatsen är också de öppna och slutna rummen och runda former, en rumslig och formmässig kontrast.

Gestaltningen tar fasta på begreppet kontrast och låter det vara styrande i konceptet för gestaltningen. Platsens rytmer och förändringar, de skiftningar som vi ser i naturen över dygnet och året, ges särskild vikt och får stå i centrum för förslaget. Gestaltungsförslaget tar fasta på förståelsen för ljus och mörker som motsatser till varandra. Den rumsliga gestaltningen utgår från existerande former, öppet och slutet, och kontrasten där emellan.

Centralt för gestaltning med ljus är medvetenheten om övergången mellan ljus och mörker, dag och natt. En rytm av aktivitet och vila som avlöser varandra, ljud och tystnad, ljus och mörker. En rytm som symboliskt kan representera den mellan liv och död.

DEN NYA PLATSEN

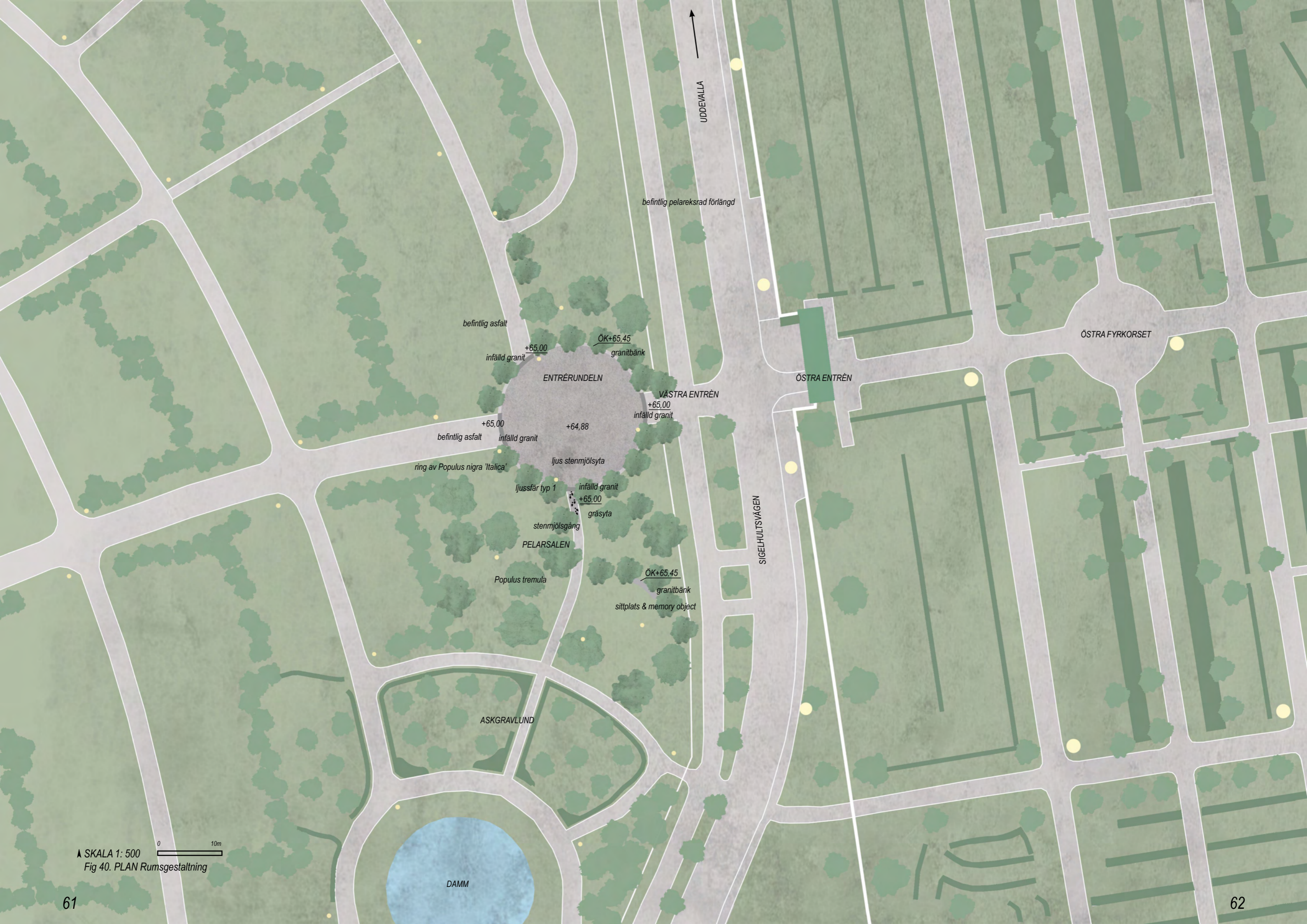
Den runda ytan med sina höga väggar av *Populus nigra 'Italica'* möter besökaren och med ett lugn. Vid platsens entré omsluts man och kan stanna upp för att sedan föras vidare. Det cirkulära rummet ämnar vara ett *passage landscape*, ytan fungerar som ett mentalt filter och hjälper besökaren att lämna omgivningarna utanför när man träder in på platsen.

Rumsgestaltningen bygger på Gordon Cullens begrepp för att närma sig en plats. Det första som möter besökaren är ett stängt runt rum som öppnas upp. Den tydliga arkitektoniska formen markerar platsens betydelse som entré och knutpunkt, och det Cullen benämner som en känsla av här. Det här rummet är en öppen grusyta kantad av låga granitbänkar i en cirkelform, med en ytterkant av *Populus nigra 'Italica'*. Med öppningar i rumsligheten genom trädens kronor får besökaren en möjlighet att titta ut och mentalt ledas vidare i resten av rummet, det Cullen kallar en medvetenhet om där'et.

Gestaltungsförslaget är uppdelad i två rumsligheter; entrérundeln och pelarsalen. Entrérundeln är även en korsgång som vid platsens viktigaste knutpunkt presenterar den första riktningssvängningen och leder besökaren vidare från huvudgången ut mot gravfälten i norr och pelarsalen i söder. En siktlinje genom rundeln binder ihop de två delarna. Ytan tydliggör nu den riktning som finns på platsen och leder både besökaren vidare längs huvudgången och de två sidogångarna vidare ut på begravningsplatsen. I och med borttagandet av den täta vegetationsytan är kopplingen till gravfälten i norr är nu öppen och balanserar de fria gräsytorerna till söder. Skillnaden mellan de offentliga delarna av platsen och de som bör hållas mer privata tydliggörs genom hierarkin i gångarna. Besökaren kan nu vistas på de tidigare outnyttjade ytorna invid entrén och nyttja på valfritt vis.

Den runda strikta formen kopplar ihop de två delarna av begravningsplatsen; den strikta östra delen och den fria västra. Den västra entrén pratar nu med den östra i den nya liknande skalan och karaktären och de har getts en mer jämlig utformning som vardera landmärke de är. Gestaltningen av hela entréytan tar upp den dualitet som platsen besitter och möter både den väldigt strikta karaktären och den fria genom att utgå från kontraster.

Platsens ljussättning är minskad och mer anpassad till hur en grön plats ska ljussättas. Ljuset fyller även en dubbel funktion som element att stanna upp vid och samla sina tankar kring. Armaturerna blir ett *memory object* som kan ta emot besökarnas olika individuella och kulturella behov av sorgbearbetning (se ljuset i rummet s.68).

UDDEVALLA

befintlig pelareksrad förlängd

befintlig asfalt

+65,00
infälld granit

ÖK+65,45
granitbänk

ENTRÉRUNDELN

VÄSTRA ENTRÉN
+65,00
infälld granit

+65,00
befintlig asfalt

+64,88

ring av Populus nigra 'Italica'

ljus stenmjölsyta

ljussfär typ 1

infälld granit
+65,00
gräsytta

stenmjölsgång

PELARSALEN

Populus tremula

ÖK+65,45
granitbänk
sittplats & memory object

SIGELHULTSVÄGEN

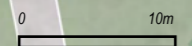
ÖSTRA ENTRÉN

ÖSTRA FYRKORSET

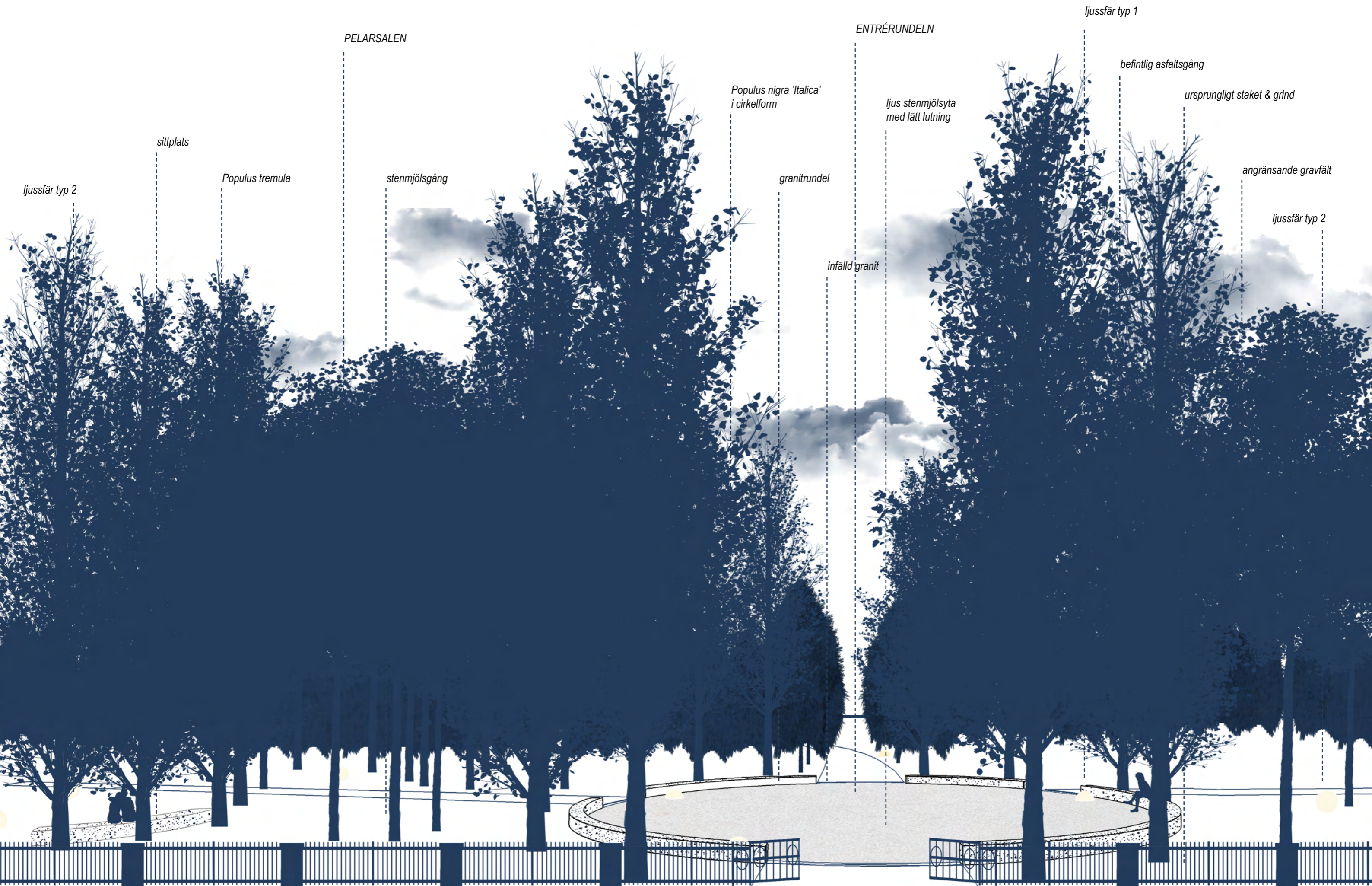
ASKGRAVLUND

DAMM

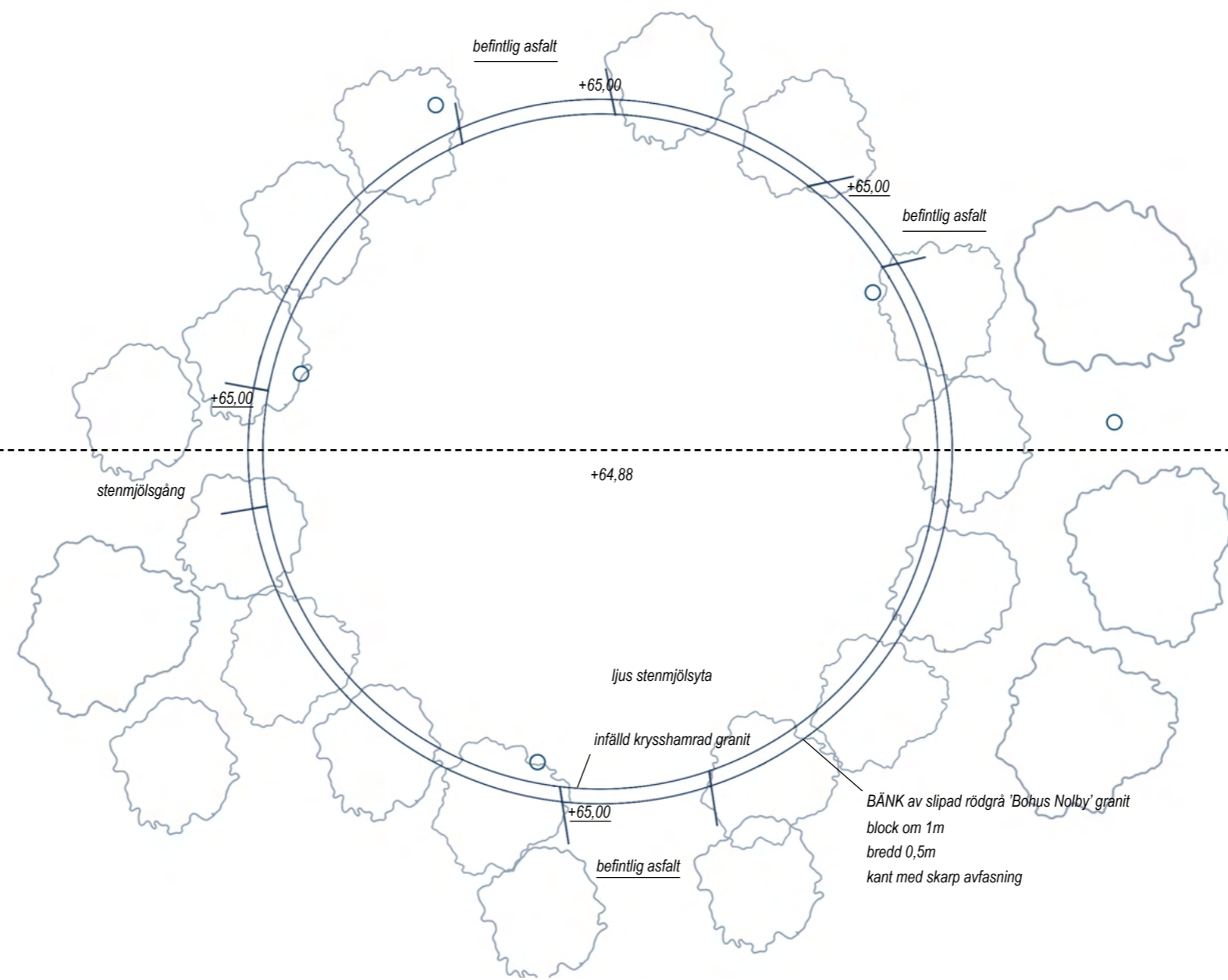
▲ SKALA 1: 500
Fig 40. PLAN Rumsgestaltning

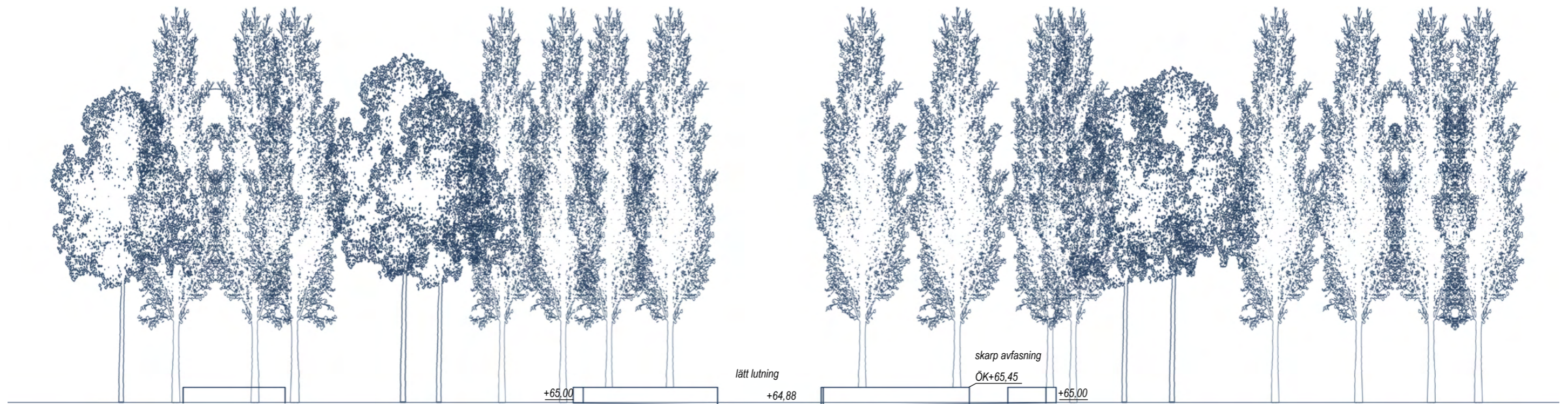

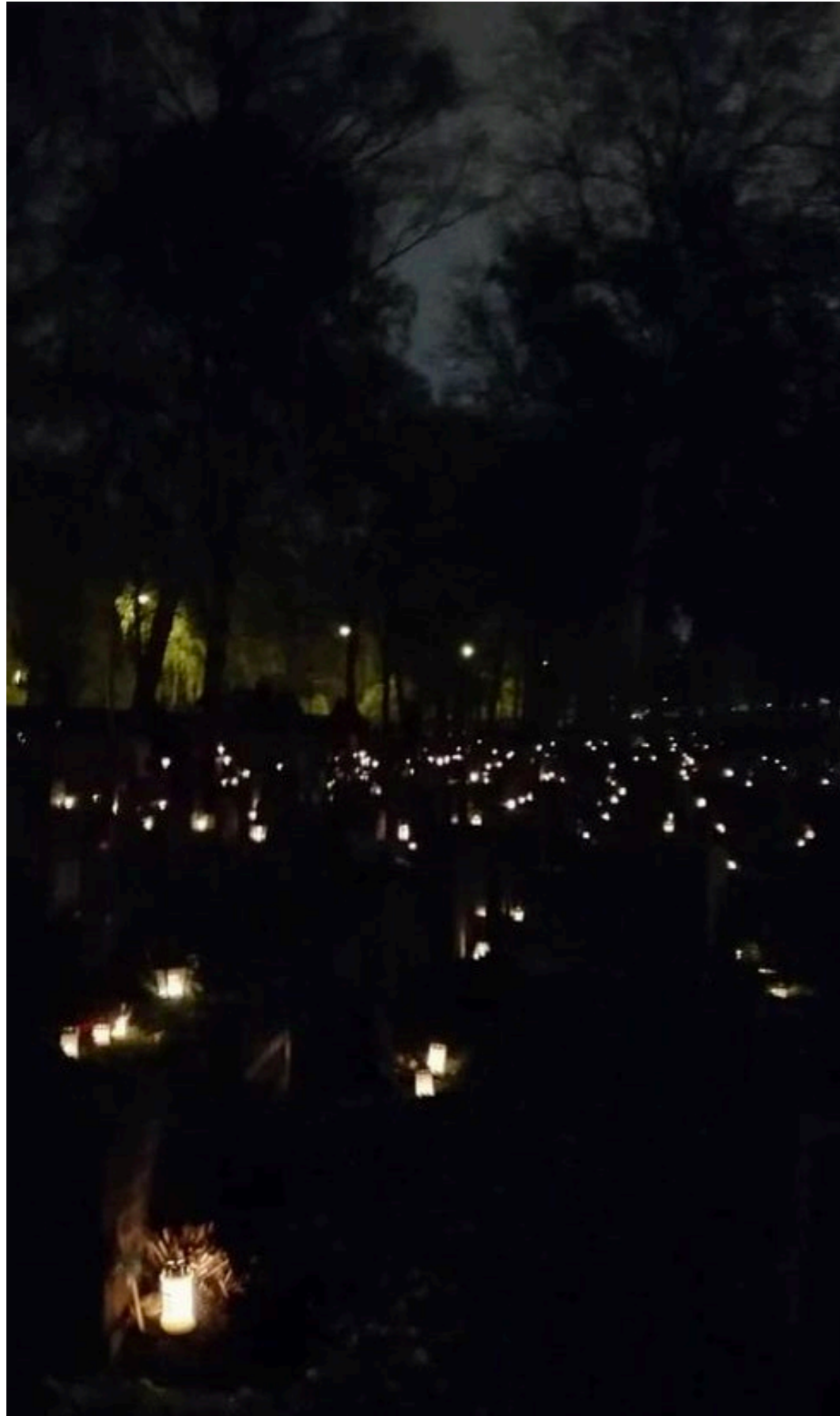
MATERIALMÖTEN

SKALA 1: 200
Fig 42. PLAN entrérundeln

SKALA 1: 200
Fig 43. SEKTION entrérundeln från västra entrén

GESALTNINGEN
Ljuset i rummet

*Fig 44. INSPIRATION Ljus under Allahelgonfirande, Skogskyrkogården Stockholm
Fotografi Despoina Myronidi*

LJUSPLAN

Det är ett ljust rum som öppnar upp sig för besökaren i entrérundern. På dagen studsar solstrålarna i det ljusa stenhölet och när mörkret sänker sig uppenbarar sig ett landskap av ljuspunkter. Platsens ljussättning byggs upp med armaturer kallade ljussfärer, de ersätter den befintliga belysningen med gatulampor och får även en dubbel funktion som *memory object*. Ljussättningen bygger på två typer av armaturer kallade ljussfärer, med olika funktion; Ledande ljus samt Samlande ljus (se beskrivning armaturer s.73-74). Ljussfärerna blir objekt som i sin egenskap av ljuspunkter i mörkret får stå som symbol för liv som tänds och släcks. Besökaren kan kring ljusobjekten sitta ner i stillhet, men de är också objekt i landskapet som inte kräver något av sin betraktare.

SIKTLINJER

Ljuspunkterna skapar ledande punkter för besökaren och en riktning i landskapet, genom kontrasten mellan mörker och ljus som uppmärksammar besökaren på en förändring i rummet. En huvudsiktlinje leder genom korsgången i entrérundern och leder besökaren vidare i rummet från entrén. Kopplingen mellan ljussfärerna förbinder det västra entréområdet delar med varandra visuellt.

Fig 46. PERSPEKTIV samlande ljus i pelarsalen

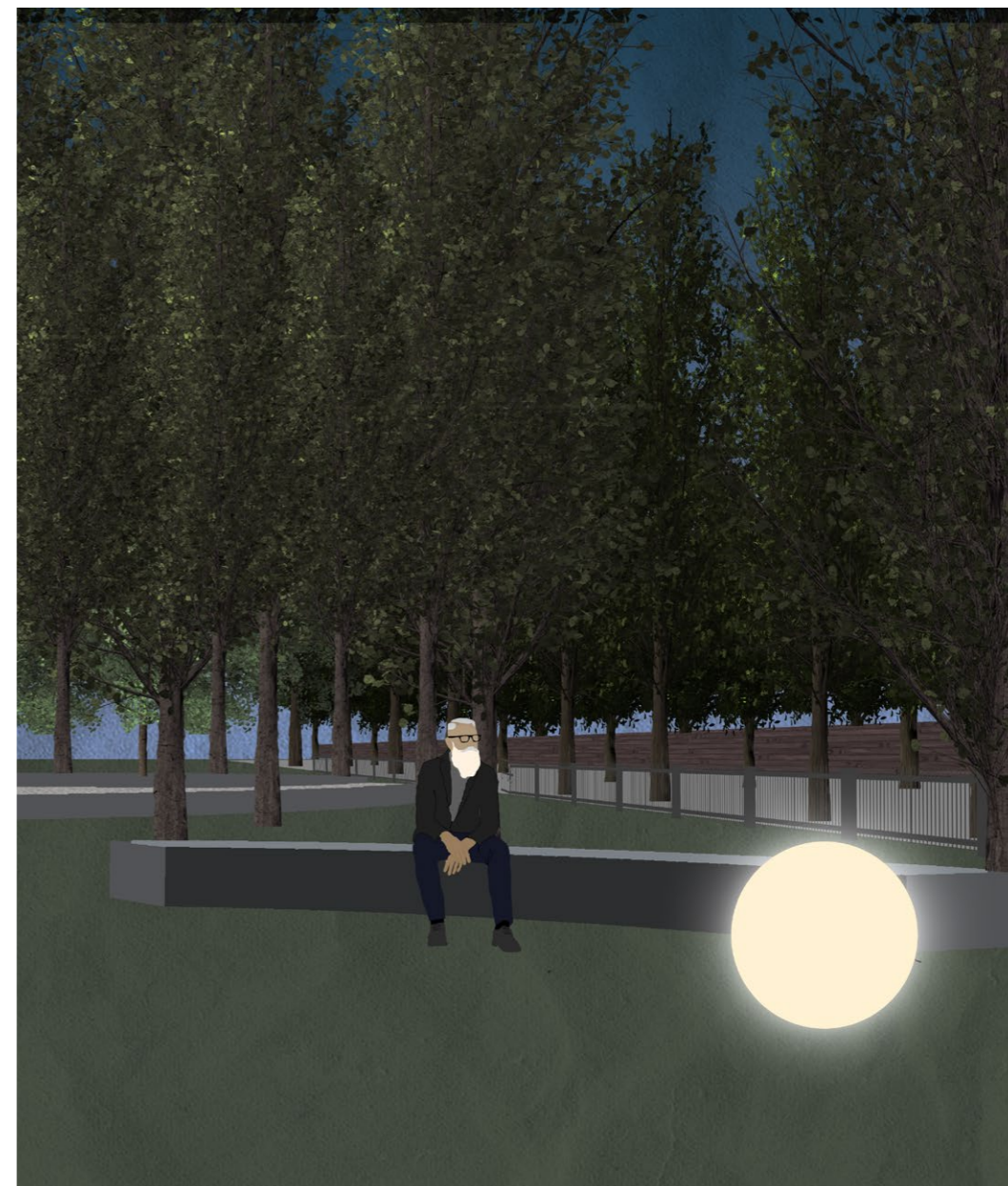

Fig 47. PERSPEKTIV samlande ljus i pelarsalen

MEMORY OBJECT: LJUSSFÄR

DISTRIBUTION

I ett zon 2-område finns ej kravet på uniformt ljus (CIE, 2003). Armaturerna är därför placerade där de behövs mest; vid gångarnas korsningar, vid entrén och gångarnas öppningar samt som ledljus i landskapet. Kontrasten som uppstår mellan upplysta områden och de ytor som ligger i mörker förstärker ljusets estetiska värde. Den nya ljussättningen på västra delen har fler armaturer, tätare placerat, men med en lägre distribution än de höga gatulamporna vilket innebär mindre spillljus in på de gröna ytorna (se fig 46).

Ljussfärerna har en matt, diffuserad yta som skapar ett mjukt sken och inga hårda skuggor. I dagsljus skapas inga hårda reflektioner från solen i materialet som bländar. Två olika typer av ljussfärer bygger upp platsens ljussättning.

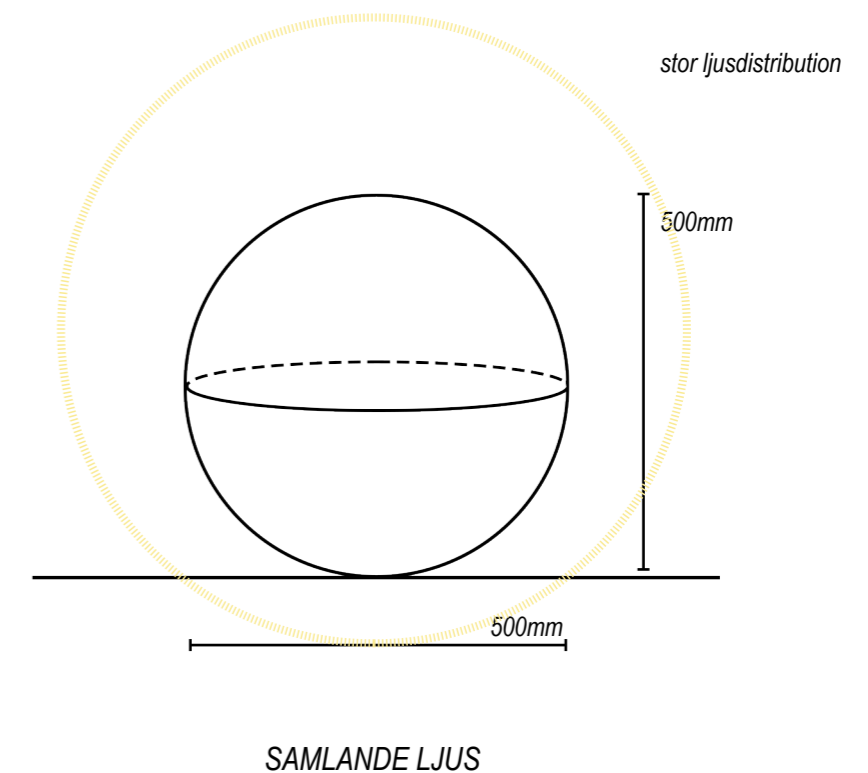
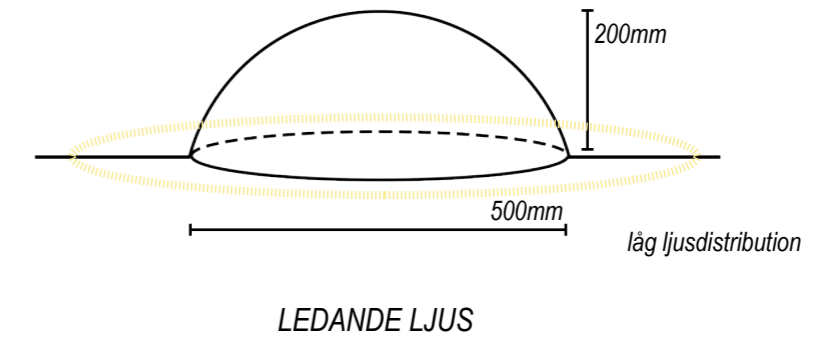
TYOLOGI 1: LEDANDE LJUS

Är placerad vid gångar och öppningar, lyser upp huvudstråken och möter besökaren. Det ledande ljuset är funktionellt ljus, där ljuspunkten är viktig i sig. Det ersätter gatulamporna på platsen men erbjuder ett ljus med mer precis distribution och mindre spillljus i områden med vegetation.

TYOLOGI 2: SAMLANDE LJUS

Är ett blickfång som leder vidare i landskapet och erbjuder ett objekt att stanna vid för stillhet och reflektion. Det samlande ljuset lyser upp landskapet och omgivande element, större rum och har ett estetiskt värde i sig som motiverar upplysandet av gröna ytor och element.

ARMATURER

SKALA 1:10
Fig 48-49. RITNING Armaturer

DAGSLJUS

STYRNING AV LJUSET

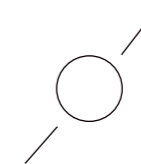
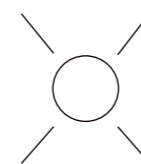
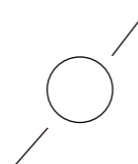
LJUSET MÖTER MÖRKRET

För att bemöta vikten av mörker på platsen styrs ljuset medvetet. I skymningen ökar succesivt ljusstyrkan, för att nå sitt max när det är helt mörkt. Behovet av ljus avtar i takt med aktiviteten på platsen under sen kväll och natt och platsen blir då istället djur och växtlivets plats och det artificiella ljuset släcks.

Dag

skymning

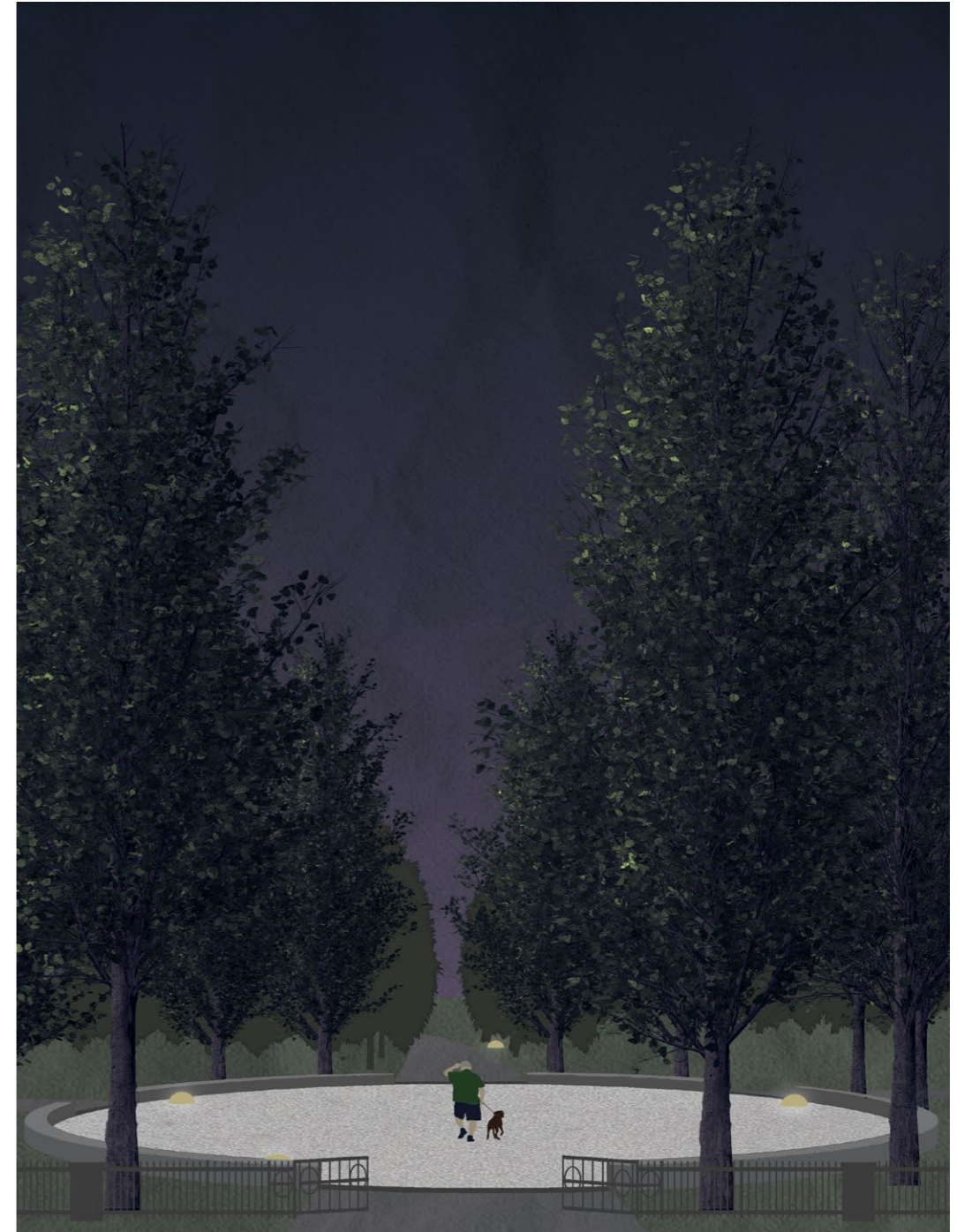
natt

MÖRKRET MÖTER LJUSET

I mörket, längre tid på vinterhalvåret, kortare på sommaren, är ljuset av vikt för orienterbarhet; trygghet och säkerhet, men fyller också en estetisk funktion. Det är viktigt att bergavningsplatsen är en plats som är vacker att besöka året om och tillgänglig för besökaren och ljusinstallationen skapar ett upplevelsevärde på platsen även under tiden på året då vi gärna inte vistas ute.

För att anpassa ljuset till det liv som finns på platsen sänks belysningen i takt med att den mänskliga aktiviteten minskar, för att släckas helt senast vid 22. När det är som allra ljusast på sommaren tänds ljuset därför inte alls.

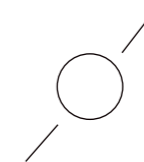
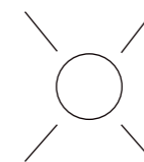
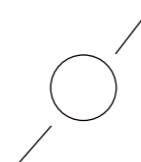

MÖRKER

dag

skymning

natt

77 Fig 52. PERSPEKTIV från västra entrén
Fig 53. Ljusets styrning över dagen

DISKUSSION

LJUS PÅ BEGRAVNINGSPLATSER

Jag tog mig an det här arbetet efter en termin på ljusdesignprogrammet architectural lighting design på kth, ett halvår som öppnade mina ögon för hur man kan titta på och jobba med ljus, gav mig mycket ny kunskap men i mångt och mycket hade ett fokus på ljusdesign inomhus. Utifrån det ville jag ta chansen i masterarbetet att sätta ljusdesignen i landskapsarkitekturkontexten och gå på djupet i aspekter för utomhusbelysning vi snuddade vid på KTH. Masterarbetet innebar en möjlighet att tillämpa de många nya kunskaperna om ljus och gestaltning jag fått i ett landskapsarkitekturperspektiv och det här gestaltungsarbetet kändes intressant att ta sig an med ett särskilt fokus på ljus.

Begravningsplatserna är särskilt intressanta platser för en landskapsarkitekt då de både bär sociala värden som viktiga kulturella platser och gröna värden i och med sin gestaltning. Det är platser som inte kan prioriteras bort i planering av utomhusmiljöer och i förtätade städer. Kort sagt är det platser med lång historia som både kommer stå kvar och utvecklas och förändras länge, i takt med att samhället förändras. Med den ingången är det intressant att undersöka hur vi möter dessa platser med nya gestaltningar för framtiden. Och de utmaningar vi möter hållbarhetsmässigt, där ljus är en av många viktiga aspekter. Jag ville undersöka ljus i en kulturellt stark kontext, dess estetiska och symboliska värden och undersöka hur man kan jobba med ljus som gestaltungsselement.

DESIGNPROCESSEN OCH LUGNET I ATT STÖTA PÅ PROBLEM

Att arbeta med ett gestaltungsförslag som examensprojekt innebar en möjlighet att få gå till botten med designprocessen både teoretiskt och praktiskt. Att kunna lägga tid på studier av referensplatser var exempelvis en arbetsmetod som var intressant att kunna utforska mer.

Med en metod av att utforska förutsättningslöst och vara öppen för vad ögat möter och kroppen upplever kom många insikter. Jag utgick från en metod där jag promenerade och tittade på utvalda element utifrån Wingrens begrepp passage landscape och memory object. Flera olika begravningsplatser besöktes, och där tittade jag och dokumenterade med skisser och fotografier. Inte förrän efter flera besök tillsammans med litteraturstudierna kunde en större förståelse för de arkitektoniska elementens betydelse byggas upp slutsatser dras. I jämförandet mellan de olika platserna, med olika gestaltning, geografiskt sammanhang och karaktär kunde en referensbank byggas upp. En förståelse för hur de arkitektoniska elementen stödjer platsen som sedan kunde omsättas i det praktiska skissandet på rummen.

Arbetet utgår från följande *FRÅGESTÄLLNINGAR*

- *Vilka behov finns på begravningsplatser?*
- *Hur kan det västra entréområdet på Sigelhults begravningsplats utformas för att möta identifierade behov?*
- *Hur kan en ljussättning samverka med och stödja den gestaltade miljön?*

Frågeställningarna användes som en ingång till designarbetet och de formulerades som de huvudproblem som behövde lösas i gestaltningen. Arbetet drevs sedan framåt av de under arbetets gång uppkomna problemen, utifrån dessa frågor. Att identifiera problem och lösa dem och hoppandet mellan arbetsstrukturens moment, så som Lawson och Cross beskriver designprocessen, har även beskrivit min. En arbetsstruktur med tydliga moment som litteraturläsning, referensstudier och skissarbete som en ram var viktig för att kunna känna ett lugn i att hoppa mellan momenten, stöta på något nytt att undersöka och gå tillbaka igen och igen. Även om arbetsprocessen inte kan sägas karaktäriseras av ett stort lugn fanns det en tillit i att de problem jag mötte förde arbetet framåt istället för tvärt om.

DET PLATSSPECIFIKA SOM KOMPASS

Målet med arbetet var att möta önskemålen från kyrkogårdsförvaltningen som bland annat ansåg att ytan var ”eftersatt och ovälkommande”.

Begravningsplatsen är en plats som har stor betydelse i det gemensamma rummet och den offentliga struktur vi byggt upp i samhället. En plats vi alla har och kommer ha en relation till, hur den än är. Begravningsplatserna är också platser som historiskt har burit mycket religiös symbolik, i den svenska kontexten en kristen, men nu ska fylla både religiös och sekulär koppling till döden och sorgbearbetning.

Att ta sig an en plats gestaltning utifrån att den är ”eftersatt och ovälkommande” är svårt. En ingång som ger mer riktning är vilka funktioner som inte fungerar. Utifrån det kyrkogårdsförvaltningen efterfrågade ville jag därför ta mig an platsen utifrån att den skulle möta besökaren på ett bra sätt och att rummet skulle stödja de behov som fanns på platsen. De identifierades som sorgbearbetning och rekreation, men som inte stör människor i sorg. Ett samlande rum som kan möta olika individuella och kulturella behov inom sorgbearbetningens spektra. Centralt blev också att utgå ifrån och ta hänsyn till den befintliga gestaltningen.

I det platsspecifika fick vägandet mellan att göra ett nytillägg och ändringar i den befintliga gestaltning ta plats. Kahn och Burns site matters gav mig riktning i arbetet. De menar att hur slutresultatet än blir måste det vara förankrat i platsen och gestaltningen angreps därför genom att jobba med platsens identitet och karaktär. Hur gör man en omgestaltning av en plats som inte är tom, när uppgiften inte är ett tillägg utan ett omgörande av Kaj Svenssons ursprungliga design? Svaret blev att förhålla sig till befintliga rum, former och material. Material och växtval gjordes utifrån på platsen befintliga element. Vegetations starkt rumsbildande verkan på platsen togs upp i omgestaltningen och de befintliga runda landskapsformerna blev vägledande i besluten om form.

Att hitta Wingrens begrepp passage landscape blev ingången till rummens form och avgörande för den slutgiltiga gestaltningen. Jag fick en teoretisk grund att använda former jag intuitivt hittat.

ATT HITTA OCH MÖTA PLATSENS BEHOV

Jag utgick ifrån att en plats baserat på den funktion den ska fylla har behov. Behov som den arkitektoniska utformningen ska möta. Frågan om identifierade behov delades in i vilka funktioner begravningsplatsen ska bära och hur entrérummets utformning kan bidra till att besökaren möts och möter platsen på bästa sätt.

Diskussionen om begravningsplatsernas funktion som grönt rum har förts länge, många röster har höjts om olämpliga aktiviteter som utförs på begravningsplatser och jag kände att jag också hade svårt att navigera i frågan.

Frågan om begravningsplatsers användning är en del av stadsutvecklingen. Hur något används är upp till platsens besökare och stadens invånare och att många begravningsplatser också används i den vardagliga rekreationen, som promenadstråk eller picknickytor, är svårt att stoppa. Det gemensamma rummet är vårt gemensamma rum. Däremot måste gestaltningen utgå från platsens huvudfunktion. Lösningen ligger inte i att förbjuda löpning på kyrkogårdarna utan att bemöta det behovet i stadsplaneringen i stort. Att aktiviteter som inte är ursprungligen tänkta där flyttar in på begravningsplatser är ett tecken på någon brist i närmiljön.

Lösningen blev att arbeta för att skapa en tydlighet i rummet och jobba medvetet med hierarkier för att tydliggöra det spektra mellan privat och offentligt som finns på platsen. Huvudstråket fungerar både för besökare till gravar, personer som är på promenad och tar en väg genom kyrkogården och personer som har platsen som arbetsplats. Vegetationselementen understödjer den större hierarkin. Till de mer privata delarna leder mindre gångar och vegetationen blir mer fri, för att visa på de mer privata behov som tar plats där. Att sitta ner i ensam tystnad eller samlas och minnas tillsammans.

EN LJUSSÄTTNING ANPASSAD TILL DEN GRÖNA PLATSEN

Den ursprungliga intentionen var att arbeta med ljussättningen i relation till platsens biologiska värden. Generellt går det att säga att ljus påverkar en plats livsmiljöer vid sidan om de mänskliga, då ljuset alltid kommer innebära en störning och en avvikelse från de naturliga ljus- och mörkerrytmerna från solen. Men exakt vilka och hur de påverkas måste undersökas i detalj på vardera plats utifrån vilket växt- och djurliv som finns. Platsens biologiska värden hade jag velat kunna arbeta med mer, med en större inventering av växt- och djurliv och undersökning av hur ljus kan anpassas efter det, men insåg att det var ett för stort arbete att göra själv under den korta tid jag hade på mig.

Istället valde jag att ta perspektivet att införa ljus med så lite generell påverkan på biologiska värden som möjligt, genom devisen rätt ljus på rätt plats. Genom att anpassa ljussättningen till platsen och den befintliga atmosfären tas både hänsyn till ekologiska aspekter, men också ljusets kulturella värde i sig. Att identifiera och anpassa ljussättningen till den befintliga karaktären innebär ett mer hållbart förhållningssätt till tillfört eller ändrat ljus. Jag landade också i att genom att även ge platsens ljus ett stort estetiskt värde och en funktion utöver det rent praktiska, ge det mer pluspoäng i den dåliga potten. Det väger inte upp den skada ljus gör och

rättfärdigar inte det faktum att människans livsmiljö alltid är på bekostnad av den ekologi som blir utträngd. Men den får i alla fall en dubbel funktion.

På samma sätt som Wingrens begrepp passage landscape hjälpte att hitta formen för rummet gav begreppet memory object riktningen för hur ljuset skulle användas i gestaltningen.

Arbetet med ljuset grundade sig på praktisk kunskap från utbildningen på KTH där vi fick både teoretisk kunskap och möjlighet att jobba praktiskt med ljussättningar både inomhus och utomhus. Det gav mig en bas att stå på i fråga om att veta hur ljus ser ut på platsen att luta mig på i det här projektet där ett sådant testande inte var möjligt. I ett fortsatt arbete hade det däremot varit avgörande att få testa ljuset på plats för att komma till det rätta resultatet. För ljussfärerna har jag visat vilken typ av ljus som platsen ska ha, distribution och effekt. Men för att göra den delen av projektet genomförbart skulle en ljusdesigner behöva ta fram mer tekniska detaljer kring armaturerna, exakt belysningsstyrka, material, etc för att uppnå det önskade resultatet.

DESIGNBESLUT OCH ATT TILLÅTA SIG ATT STANNA I DETALJER

Jag har uppfattningen, åsikten, att det fysiska rummet och meningen det och dess ”möblemang” bär är av stor vikt för användaren. Ann Whiston Spirns resonemang om the language of landscapes satte ord på många av mina tankar och hennes resonemang blev en trygghet att luta sig mot. Att våga lägga stor vikt vid detaljer och att fylla dom med mening fann jag befriande och jag tillät mig att hänge mig åt det i det här arbetet, med stöd av Whiston Sprirn. Att våga göra ett arbete utan så många förändringar innebar både att jag kunde väva in det nya rummet i det ursprungliga och hänge mig till mindre detaljer.

EN BORTTAGEN TOALETT

I en ansats att ta mig an platsen från grunden och identifiera de behov som finns där tog jag mig friheten att avlägsna den lilla servicebyggnaden med toalett. Jag ville, i masterprojektkontexten, ge mig utrymme att arbeta med platsen mer fritt, för att undersöka vad de arkitektoniskt behöver. Utifrån det kom jag till slutsatsen att den här platsen inte är den optimala för servicebyggnaden och det stör den rumsliga gestaltningen. Jag föreslår i gestaltningsförslaget att servicebyggnaden tas bort men rent fysiskt har jag i gestaltningen gjort plats för att byggnaden ska kunna finnas kvar, alternativt en ny byggnad mer formmässigt anpassad till platsen. Alternativen för en servicebyggnad på platsen skulle kunna vara att som i mitt förslag ta bort den helt och låta dess funktioner finnas på andra platser där de behövs bättre. Att ha kvar den ursprungliga byggnaden, eller att ta fram en byggnad mer anpassad till platsen.

ATT TITTA PÅ FÖREBILDER OCH VARA GEOGRAFISKT BEGRÄNSAD

En del av min arbetsmetod i förstudien gick ut på att titta på förebilder, att undersöka hur landskapsrummen och dess möblemang, minnesobjekt och vad de symboliserar ser ut. Vilka platser som studerades i referensstudierna bestämdes mycket av möjligheten att resa till dem. Pandemisituationen under våren 2021 utgjorde begränsningar i att resa runt och en avvägning i vilka som kunde tittas på fick göras,

på grund av restriktioner valde jag att titta på flera platser i mitt närområde samt i Mellansverige istället för att få en större geografisk spridning på studerade platser.

Den geografiska kontexten och landskapets karaktär är av stor vikt för hur begravningsplatser ser ut och i efterhand känner jag att den resebegränsningen påverkade gestaltningen undermedvetet. Jag har inte kunnat lägga in begravningsplatser på västkusten i min minnesbank, där jag tror att mycket inspiration hämtas. På mitt första platsbesök slogs jag av att det var underbart att vistas i ett landskap med topografi, min nuvarande skånska platta världsbild ville utmanas. Men området på begravningsplatsen jag jobbade med var också platt och omedvetet tog jag inte ut svängarna topografiskt alls. Med resultatet i handen hade det varit intressant att se var gestaltningen landade med en större geografisk bredd på de studerade platserna.

ATT SKRIVA UPPSATS UNDER EN PANDEMI

Jag hade egentligen inte tänkt skriva ett ord om den märkliga tid under vilken den här uppsatsen arbetades fram, men den har ju inte gått obemärkt förbi och har även satt sina spår i det här arbetet. Ett examensarbete är naturligt ett ensamt arbete, men i isolering på hemmakontoret nästan obegripligt ensamt. Efter detta, låt oss aldrig glömma hur viktigt gemensamhet, närvaro och samtal är för kreativiteten. Jag kommer aldrig ta det för givet igen och är oändligt tacksam för de gånger jag faktiskt fick lufta tankar med någon över en fysisk kopp te, tillsammans i ett fysiskt rum, eller sitta tillsammans över ett riktigt, icke digitalt, skisspapper.

RESULTATET

Arbetet och resultatet i form av gestaltningsförslaget tog en annan vändning än jag först tänkt och landade i att behandla platsens identitet i stor utsträckning. Gestaltningsprocessen fick mig att landa i rätt fråga. Trots att det inte var tanken från början insåg jag att det visade vägen till att hitta formen för rummen. Att även bygga ljusgestaltningen på detta och låta ljuset bli memory objects gav ljuset en funktion till. Det gav mig insikten att mycket av svaren man letar efter i gestaltningsarbetet finns att hitta på platsen.

HUR KYRKOGRÅRDSFÖRVALTNINGEN KAN FÖRHÅLLA SIG TILL FÖRSLAGET

Arbetet och gestaltningsförslaget utgår från kyrkogårdsförvaltningens önskemål och som kan fungera som inspiration för vad platsen skulle kunna vara. Gestaltningen är ett förslag på rumslig utformning som kan användas helt eller delvis och med eller utan ljussättningen.

REFERENSPLATSER

STUDERADE BEGRAVNINGSPLATSER

Norra kyrkogården, Solna, 2021-05-14

Norra begravningsplatsen, Örebro, 2021-05-11

Skogskyrkogården, Stockholm, 2020-09-20

St pauli kyrkogårdar, Malmö, 2021-05-03

Östra kyrkogården, Malmö, 2021-05-03

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

Blennow, A-M. (2002). *Europas trädgårdar: Från antiken till nutiden*. Lund: Bokförlaget signum.

Burns, C. J. & Kahn, A. (red.) (2005). *Why Site Matters. I Site Matters: Design Concepts, Histories, and Strategies*. New York, London: Routhledge.

Ceccato, V., Vasquez, L., Langefors, L., Canabarro, A. & Petersson, R. (2019) *En trygg stadsmiljö: Teori och praktik för brottsförebyggande & trygghetskapande åtgärder*. Stockholm: Institutionen för samhällsplanering och miljö, Kungliga Tekniska Högskolan.

CIE (2003). CIE 150:2003. *Guide on the limitations of the effects of obtrusive light from outdoor lighting installations*.

Cross, N. (2011). *Design thinking: Understanding how designers think and work*. Oxford, New York: Berg publishers.

Cullen, G. (1971). *The Concise Townscape*. Oxford: Architectural Press.

Francis, D. (2003). Cemeteries as cultural landscapes. *Mortality*. 8:2. s.222-227. DOI: 10.1080/1357627031000087442

Frykman, J. & Ehn, B. (2007). *Minnesmärken: att tolka det förflutna och besvärja framtiden*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Garnert, J. (2016). *Ut ur mörkret: Ljusets och belysningens kulturhistoria*. Lund: Historisk Media.

Grabalov, P. (2018). *Public life along the dead: Jogging in Malmö cemeteries*. I *Urban forestry & Urban Greening*. 33. s.75-79.

Guwalius, K. (2017). Hej, Pavel Grabalov! I *STAD: Landskap för levande och döda*. 17. s.54.

Hall, J. (1974). *The dictionary of subjects and symbols in art*. New York: Harper and Row.

Jägerbrand, A. K. & Nilsson Tengelin, M. (2020). Åtgärder mot ljusföroreningar. *Biodiverse*. 3. s.18-19.

Kelly, R. (1952) *Lighting as an integral part of architecture*. I *College Art Journal*. 12:1. College Art Association. s.18-19.

Lawson, B. (1980). *How designers think: The Design Process demystified*. Oxford: Architectural Press.

Liljefors, A. & Ejhed, J. (1990). *Bättre belysning: Om metoder för belysningsplanering*. Stockholm: Statens råd för byggforskning.

Lippard, L.R (2005). *Around the Corner: A Photo Essay*. I Burns, C. J. & Kahn, A. (red.) *Site Matters: Design Concepts, Histories, and Strategies*. New York: Routhledge.

Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge och London: The M.I.T. Press

Schibbye, B. & Pålstam, Y. (2001). *Landskap i fokus: Utvärdering av metoder för landskapsanalys*. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag.

Trafikverket. (2014). *Vägbelysningshandboken*.
https://www.trafikverket.se/contentassets/18ab6d1957f04fa49039b11998c7c016/handbok_vagbelysning_ver_14_140625.pdf

Tymieniecka, A-T. (1992). Light and darkness: the primeval dialect of life. I Tymieniecka (red.). *The elemental dialect of light and darkness*. Dordrech: Springer science + bussiness media.

Whiston Spirn, A. (1998) *The Language of Landscapes*. New Haven och London: Yale University Press.

Wingren, C. (2013). Place-making strategies in multicultural Swedish cemeteries: the cases of Östra kyrkogården in Malmö and Järva common. *Mortality*. 18:2. s. 151-172. DOI: 10.1080/13576275.2013.791265

Wingren, C. (2017). Finrum eller vardagsrum? I *STAD: Landskap för levande och döda*. 7. s.46-47

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Nationalencyklopedin. *Semiotik*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/semiotik> hämtad (2021-08-26)

Uddevalla kommun. (2020). *Ture dalar*. <https://www.uddevalla.se/bygga-bo-och-miljo/naturvard-parker/naturomraden-naturresevat-/ture-dalar.html> hämtad (2021-04-01)

MUNTliga KÄLLOR

Helena Lind, Kyrkogårdschef Uddevalla pastorat. (2021) Samtal på Sigelhults be-

FIGURFÖRTECKNING

Fig 1. [Figur] Emma Carlström

Fig 2. [Figur] Emma Carlström

Fig 3. [Figur] Emma Carlström. Baserat på (Burns & Kahn, 2005).

Fig 4. Fig 5. [Översiktskarta] Photoshop. Emma Carlström 2021. Bildunderlag från Uddevalla kommun. (2020) *Kartor*. <https://www.uddevalla.se/kommun-och-politik/kommunfakta/kartor.html> hämtad (2021-04-01)

Fig 5. [Översiktskarta] Photoshop. Emma Carlström 2021. Bildunderlag från Uddevalla kommun. (2020) *Kartor*. <https://www.uddevalla.se/kommun-och-politik/kommunfakta/kartor.html> hämtad (2021-04-01)

Fig 6. Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 7-10. [Fotografi] Privat fotografi, Emma Carlström 2021

Fig 11. [Plan] Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 12-14. [Fotografi] Privat fotografi, Emma Carlström 2021

Fig 15-16. [Fotografi] Privat fotografi, Emma Carlström 2021

Fig 17. [Figur] Emma Carlström. Baserat på (Lynch, 1960, s.46)

Fig 18-22. Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 23. [Fotografi] Privat fotografi, Emma Carlström 2021

Fig 24-29. [Fotografi] Privat fotografi, Emma Carlström 2021

Fig 30-33. [Fotografi] Privat fotografi, Emma Carlström 2021

Fig 34. [Figur] Emma Carlström

Fig 35. [Plan] Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 36-37. [Fotografi] Privat fotografi, Emma Carlström 2021

Fig 38. [Figur] Emma Carlström. Baserat på (CIE, 2003)

Fig 39. [Plan] Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 40. [Plan] Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 41. [Perspektiv] Photoshop. Emma Carlström 2021

Fig 42. [Plan] Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 43. [Sektion] Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning.

Fig 44. [Fotografi] Privat fotografi, Despoina Myronidi, 2020

Fig 45. [Plan] Photoshop. Emma Carlström 2021. CAD/DWG-kartunderlag från Uddevalla kyrkogårdsförvaltning

Fig 46-47. [Perspektiv] Photoshop. Emma Carlström 2021

Fig 48-49. [Ritning] Photoshop. Emma Carlström 2021

Fig 50. [Perspektiv] Photoshop. Emma Carlström 2021

Fig 51. [Figur] Emma Carlström 2021

Fig 52. [Perspektiv] Photoshop. Emma Carlström 2021

Fig 53. [Figur] Emma Carlström 2021

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.